

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

ПРОБЛЕМИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ТА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ
У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ

Кваліфікаційна робота
зі спеціальності 281 - Публічне управління та адміністрування
Освітнього рівня “магістр”

*До захисту
керівник кафедри
Гонюкова Л.В.*

Студента
II курсу ОР “магістр”, 2 група
Заочної форми навчання
Колесника Олександра Сергійовича

Науковий керівник:
Гонюкова Лілія Василівна
доктор наук з державного управління,
професор

(підпис)

Допущено до захисту:

Зав. кафедри _____

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	3
ANNOTATION	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ	
1.1 Поняття, роль та основні функції політичного символу.....	7
1.2 Роль та основні функції політичного символу	10
1.3 Основні концепції політичного символізму.....	
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ПОЛІТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	
2.1 Перші зміни публічного простору у процесі декомунізації 1989-2013 рр	23
2.2 Активізація політики декомунізації 2013-2022 рр.....	29
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОВОГО СИМВОЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА	
3.1 Форми демонтажу радянської символіки	42
3.2 Особливості формування нових політичних символів-замінників.....	54
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	71

АНОТАЦІЯ

Колесник О.С. Проблеми декомунізації та деколонізації міського простору у публічному управлінні та адмініструванні – Кваліфікаційна магістерська робота.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Загальна критика досліджень щодо декомунізаційних процесів у символічному просторі включає занепокоєння щодо неточної концептуалізації та вимірювання, а також відсутність систематичних та емпіричних методів. Вчені-інтерпретатори відповідають на таку критику, зазначаючи, що їхня мета — запропонувати багатовимірний підхід і глибше розуміння політичного символів у соціальному, культурному та історичному контекстах, а також у сучасному публічному управлінні та адмініструванні. Дослідження політичних символів найчастіше хвалять за те, що вони приділяють увагу конструкціям значень політичних і адміністративних дебатів. Однак на даний момент аналіз політичних символів постає найбільш актуальним як контр-елемент гібридної російсько-української війни, що використовує інформацію як основний чинник дестабілізації на неокупованих територіях України.

Ключові слова: публічне управління, декомунізація, символічний простір, політичний символ, адміністративний ресурс, політична воля.

ANNOTATION

Kolesnyk O.S. Problems of decommunization and decolonization of urban space in public management and administration - – Qualifying scientific work as a manuscript. Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281“ Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

Common criticisms of research on decommunization processes in the symbolic space include concerns about imprecise conceptualization and measurement, as well as a lack of systematic and empirical methods. Interpretive scholars respond to such criticisms by noting that their goal is to offer a multidimensional approach and a deeper understanding of political symbols in social, cultural, and historical contexts, as well as in contemporary public governance and administration. Studies of political symbols are often praised for their attention to constructions of meaning in political and administrative debates. However, at the moment, the analysis of political symbols becomes the most urgent as a counter-element of the hybrid Russian-Ukrainian war, which uses information as the main factor of destabilization in the unoccupied territories of Ukraine.

Keywords: public administration, decommunization, symbolic space, political symbol, administrative resource, political will .

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у процесі дерусифікації публічного простору українських міст внаслідок повномасштабних військових дії Росії на територію України 24 лютого 2022 року. Політичні символи, які використовують російські війська не можуть не впливати на символічний простір, який створюють для остаточної окупації в українських населених пунктах сходу України.

Для маркування нового політичного управління використовується не лише знищення українських державних символів, а й заміна їх на російські, а інколи й радянські. Так, у зверненні Владіміра Путіна щодо визнання незалежності ЛДНР, тимчасово окупованих територій України, 21 лютого 2022 було сказано, що Ленін є "автором і архітектором" України, а росіяни "готові показати що таке справжня декомунізація". Згодом, 12 березня, у Білорусі зафіксували ешелон російської бронетехніки з прапором СРСР, а вже 18 квітня 202 року, у Генічеську, Херсонської області, окупаційною російською владою було поставлено пам'ятник Володимиру Леніну перед будівлею міської адміністрації, а на будівлі встановили прапор РФ та СРСР. З цього можна зробити висновок, що перемога і контроль над фізичним простором обов'язково зображається у символічному публічному просторі, а використання радянських політичних символів є де-факто утвердженням перемоги саме Російської Федерації. Процес декомунізації на початку відновлення незалежності України в кінці ХХ століття продовжується разом з пошуком нових політичних символів, які є окремими від російських культурних кодів шляхом демонтажу, знищенням та зміною символів антиукраїнської політики. Даний процес політики пам'яті є основною темою кваліфікаційної роботи.

Об'єкт дослідження: політика декомунізації.

Предмет дослідження: трансформація символічного простору міста в умовах декомунізації в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз процесу декомунізації в етапах, формах реалізації та пошуку нових політичних символів.

Відповідно до мети та предмета дослідження визначені **завдання**, рішення яких становить зміст цієї роботи:

- визначити поняття та сутність процесу декомунізації;
- обґрунтувати основні етапи та форми реалізації декомунізаційної політики;
- виявити функції політичного символу;
- визначити політичні символи-замінники як частини політики декомунізації.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є система загальнонаукових і спеціальних методів, які призначені для отримання об'єктивних та перевірених результатів. Зокрема, з метою узагальнення та удосконалення категоріального апарату з питань політики застосовувались такі методи: метод системного аналізу, порівняння, абстрагування, а також структурно-функціональний метод.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, у яких об'єднано шість підрозділів, висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ

1.1 Поняття "політичний символ"

Інформація є основною концепцією нашого життя, адже ми використовуємо і споживаємо її кожного дня. Наскільки інформація існує, настільки широким за своїм змістом і тлумаченням є світ навколо нас. Так, згідно з визначенням кембридзького словника, інформація — це “факти про ситуацію, людину, події та т.д.” [5, с. 200-240].

Поняття інформації в системі комунікації може бути різним. Ми зупинимось на одній з базових — теорії комунікації Клода Шенона, американська електроніка та математика 20 століття. Його теорія інформації була сформульована для вирішення переважно технологічних проблем. Так, на початку 1940-х років вважалося, що збільшення швидкості передачі інформації по комунікаційному каналу збільшить ймовірність помилки. Своєю статтею “Математична теорія комунікації” Клод Шеннон довів, що доки швидкість зв'язку була нижче пропускнуої здатності каналу, цю місткість можна легко обчислити за характеристиками каналу [17, с. 20-36]. За цим дослідженням відразу ж виникнуло безліч відкриттів, що застосовуються в галузях радіо, телебачення та телефонії. Нині теорія інформації Шеннона стала базовим елементом підготовки інженерів зв'язку. І хоча це є більш технічна та математична теорія, ми використаємо цю революційну схему теорії інформації та теорії передачі інформації в нашій роботі щодо політичної комунікації, адже саме в ній було вперше показано, що є інформація або повідомлення, що передається у науковому визначенні. Далі повідомлення переходить лінійно від джерела інформації до передавача, проходить через канал зв'язку та джерело шуму, знову через передатчик-декодатор і досягає свого адресата.

Одночасно з цим, неможливо не згадати соціологічну модель комунікації Гарольда Ласвелла, американського соціолога та політолога, яка була сформульована ще раніше, ніж теорія Клода Шенона [17]. Схематично

пояснена, вона вказує те, що не показав Шенон — те, наскільки важливо з яким ефектом має бути передана інформація, що перетворює внаслідок мотивації та цілі інформацію на повідомлення.

Політична комунікація переважно використовує такі ж самі теорії для того впливати своїми символами, які містять у собі потрібну інформацію для певних груп у суспільстві як всередині держави, так і за її межами. Для того, щоб визначити далі роль, функції та навести класифікації символу як форми політичної комунікації надамо дефініцію поняття “символ”, яке ми надалі будемо використовувати у даній роботі.

Перекладаючи слово “символ”, ми можемо побачити такі визначення “об’єднання, з’єднання”. Вони мають свої джерела у грецькій мові, де слово *symbolus* позначав знак для соціального угруповання, товариства, був кодом для або зображення, або створення образу іншого поняття або ідеї. Загалом важко дати однозначне визначення, адже символ відіграє роль не лише як самостійний елемент позначення предмету або явища, а також є й “відкритою семантичною структурою, що має здатність в одному контексті виявляти кілька символічних значень” [73, с. 111-125]. Як вказує українська дослідниця Денисюк С.Г, що наразі у науковій літературі досі мало сформульоване поняття “символ”. Воно дуже часто уточнюється, конфігурується і залежить від контексту, трансформується у різноманітних напрямках соціогуманітраної сфери [37, с. 1-11]. У такому випадку, для подальшого розгляду ми хотіли б використати поняття “символ” як політичну форму комунікації, а тому і визначення його буде сфокусоване на змісті, що є знаком, який своєю чергою виконує декілька функцій.

Можна погодитись із Гарольдом Лассвелом, який зазначав, що використовуючи символ як найважливішу аналітичну одиницю, можна виявити головні мотиви й навіть приховані наміри політичних комунікаторів [24]. Символом можуть бути гасла, прапори, політичні лідери, політичні рухи. Використання політичних символів розраховане на емоційне сприйняття, на пробудження почуття лояльності індивіда до влади. За допомогою політичної

символіки здійснюються політичне управління суспільством, політична комунікація, реалізується мова влади.

Ірландський дослідник Тобіас Тейлер з університського коледжу Дубліна, визначив, що політичний символ може бути будь-який об'єкт, людина, слово, виступ та знак, який показує політичний інститут, ієрархію, рух, ідеологію [3]. У цьому погоджуються дослідники політичної символіки Елдер Д. Чарльз і Роджер В. Кобб, які визначають символ як “будь-який об'єкт, що використаний людиною для того, щоб розширити значення, які не є набутими або властиві цьому об'єкту” [22, с. 91-103]. Прапори, королі та королеви можуть бути політичними символами так само, як і пісні, літературні твори, національні герої та героїні. Деякі політичні символи є сконструйовані спеціально та продумано (до актуального приклада можна навести нещодавню процедуру конкурсу нового великого герба України), тоді як інші об'єкти є незалежними та набули символізму згодом.

Політичні символи, за Едельманом, “виявляють у сконцентрованій формі ті особливі значення та емоції, які члени групи створюють і підсилюють один в одному”. Символи відіграють важливу функцію в політичних дебатах, оскільки “немає нічого в будь-якому символі, що вимагає, щоб він був однозначним” [4]. Таким чином, громадськість може об'єднатися навколо національного прапора або членів законодавчого органу, навколо питання, наприклад, “податкової реформи” у вигляді руху SaveФОП, хоча в кожному випадку люди можуть надавати дуже різні значення ідеї нації, яку представляє прапор або конкретне значення “податкової реформи” [21].

Отже, загалом, як ми бачимо, будь-що може бути політичним символом якщо люди асоціюють це з деяким аспектом політичної реальності, епохи або режиму. Це ж саме зазначили Елдер і Кобб, що “будь-що може бути символом: слово або фраза, жест або подія, людина, місце або річ. Об'єкт стає символом, коли люди надають йому ціннісне значення або важливість” [22, с. 91-103].

1.2 Роль та основні функції політичного символу

З досліджених джерел у попередньому підрозділі, ми отримали інформацію про визначення такого поняття як політичний символ, спираючись на роботи Шенона, Лассвела та Едельмана. Однак для повної картини необхідно також розглянути роль і функції політичних символів, тим самим розширити розуміння на базі аналізу інших дослідників даної тематики у контексті політичної науки.

Політичні символи завжди були та будуть такими, що варті уваги у політичній культурі — “моделей політичної діяльності”, як визначили одні з перших дослідників, американські політологи Габріел Алмонд і Верба у своїй книзі “Цивільна культура” у 1930 році [35, с. 102-127]. Являючи собою комплексний і потужний концепт політичної науки, політична культура мала б дати відповідь на питання як політична система впливає на людину і навпаки. Звісно, інші науковці, такі як американський професор політичних наук Каліфорнійського університету Лоувелл Діттимер визначив політичну культуру, як таку, що повинна бути відділена як від політичної структури, так і політичної психології, а Стівен Клінтон визначає аж дев'ять критеріїв за якими ми можемо дати поняття символу [6]. Через аналіз, формалізації та опералізацію наразі легше пояснити роль та функції політичних символів, використовуючи нові методи, інформацію та теорії, які об'єдналися під одним знаменником політичної культури.

Політичні символи розкривають своє значення в трьох основних аспектах. По-перше, символи спрощують і “узагальнюють” політичні структури та практики, які вони символізують. Так, французький прапор, наприклад, представляє та інкапсулює багато різних інститутів, практик, які разом утворюють соціальне та політичне утворення, що відоме на нині як Франція. З цієї точки зору символи є вказівниками, які допомагають людям спростити всю ту складність їхнього політичного середовища, полегшуючи його різні аспекти для сприйняття, розпізнавання та класифікації. Маніпуляції політичними символами сприймаються як політичний акт — державні прапори є захищені

внутрішньодержавним адміністративним або кримінальним кодексом. Так, у 2015 році у секторі Газа ісламісти публічно спалили прапор Франції. Суб'єктивно, це є лише кольорова тканина, однак, як частина політичної культури, ми можемо зрозуміти, що спалення є актом протесту, у цьому випадку проти публікації карикатур про Мухаммеда в журналі Charlie Hebdo [80].

В Україні наруга над державними символами є злочином за статтею 338 Кримінального кодексу України. Якщо посягання здійснюється на державні символи іншої держави (частина друга), авторитет України у світі страждає через те, що вона виявилася неспроможною попередити демонстрацію неповаги до державних символів іноземної держави, а отже, і до самої держави. Одночасно з цим Предметом злочину є не лише державний символ України, а й іншої держави також [41, с. 112-184].

З вищевказаних прикладів першого аспекту політичних символів можна виділити другий. На додаток до своєї когнітивної важливості, політичні символи можуть пов'язувати інститути та переконання з певними емоціями. Такі емоції можуть включати гордість, почуття моральної прихильності та готовність до самопожертви. Відповідно, експериментальні дослідження показують, що коли люди стикаються зі своїми національними символами, вони, як правило, демонструють вищий рівень національної свідомості та гордості. Ця якість символів важлива, оскільки емоції, своєю чергою, впливають на політичні уподобання та поведінку. Зміцнюючи прихильність до лідерів, інституцій та ідеологій, символи можуть підвищити їхню легітимність і сприяти політичній слухняності. Тому навіть багато авторитарних режимів з майже необмеженою владою примусу над своїм населенням були палкими пропагандистами політичних символів, від нацистської Німеччини та сталінської Росії до сучасної Північної Кореї.

Таким самим фактором можна пояснити й важливість політики змін символічного простору у поставторитарних країнах. Український культуролог Олександр Гриценко у своїх монографії “Декомунізація в Україні як державна

політика і як соціокультурне явище” вказує, що “символ, тим паче загальновідомий, на відміну від зображення самого по собі, передбачає стійку асоціацію з певними вартостями, поняттями, подіями, зокрема – й такими, що саме вже публічне нагадування про них через демонстрування символу стає для когось образою” [35, с. 102-127].

Нарешті, політичні символи можуть допомогти зробити політику чи політичний рух більш згуртованими. Підтвердженням цьому є спостереження, що значення символу, як правило, багатозначне, багатовимірне та неоднозначне, один і той же символ може викликати різні асоціації та викликати різні емоції у різних людей. Ця двозначність дозволяє політичним акторам об’єднуватися навколо певного символу, навіть якщо вони розходяться щодо того, що означає цей символ. Наприклад, у багатьох державах такі терміни, як свобода та справедливість, мають символічне значення та допомагають легітимізувати правовий та інституційний порядок. Для Гоббса, основа справедливості є колективний особистий інтерес, який використовується лише у ситуаціях, де справедливість є взаємовигідна [2]. Однак, для Філіппа Петті, справедливість є свобода бути вільним від домінації іншими в умовах недомінації держави” [7]. За аналізом українського дослідника Миколи Яковенка “саме поняття “справедливість” розглядається як показник ефективності права, зокрема правильності його застосування та можливостей імплементації в різні правові концепції суспільних систем. Інакше кажучи, справедливість є мірилом права. Загалом, треба відзначити, що незалежна форма існування права, без урахування принципу справедливості, стає інструментом для реалізації лобістських інтересів певних соціальних груп. Іноді вони небезпечні як для окремих суспільних груп, так і для людства загалом” [86, с. 123-129]. Саме тому, що ці терміни неоднозначні, вони можуть служити ефективними символічними об’єднаннями, що дають змогу різним акторам об’єднуватися навколо них, попри постійні розбіжності щодо їх значення.

Центральне питання в літературі про політичну символіку полягає в тому, як і коли політичні символи стають здатними формувати політичні уподобання та поведінку. Одним з визначальних факторів, як видається, є те, якою мірою застосування символу об'єднує громадян у спільному досвіді. Від присяги вірності в школах до співу державного гімну перед футбольними іграми та публічних хвилин мовчання на вшанування пам'яті загиблих на війні, такі символічні ритуали можуть об'єднувати людей з їх політичною спільнотою та громаду з її лідерами, нормами та інституціями.

Більше того, деякі політичні символи черпають свою силу з того, що вони вкорінені в ширших ідентичностях та традиціях. Вони можуть включати універсальні людські переживання, такі як народження та спорідненість, уловлені частими натяками на громадян як на братів і сестер, а на нації та політичні рухи як на сім'ї. Інші політичні символи випливають із раніше існуючих релігійних практик, етнічних ідентичностей та історичних спогадів і часто отримують користь від соціальної легітимності та визнання, якими вони користуються, а також інформаційної політики [40, с. 32-43].

У контексті міжнародної пострадянської політики України існували три фактори, що утворили передумови гібридної війни — це посттоталітарна децентралізація державного управління, що дезорієнтувала зовнішню політику, слабка культурна дипломатія завдяки репресивній організації мистецьких виявів української культури та “білі плями” через змінення історичних подій на українських землях, їх значень та наслідків в дослідженнях [10, с. 200-240].

Етнічна та національна ідентифікація українців була знецінена. Це сталось завдяки знищенню або закриттю доступу до джерел інформації, нав'язування страху розголошення інформації, створення шуму шляхом формування образу постійного ворога або технічного опису досягнень. У візуально-культурному плані використовувалась репресивна система. Яскравий ранній приклад такого насильного знищення є існування магазинів “Торгсин”, що приймали цінні метали або ж предмету художньої цінності в обмін на

промислові товари або гроші, що змінило приватний символічний простір [34, с. 34-52].

Завдяки тотальному контролю за інформацією після відновлення незалежності України у 1991 році, етнічні українці, а також переселені росіяни утворили націю, в якій виникли проблеми з ідентичністю. Політично, Російська Федерація використала таку можливість і почала свою інформаційну атаку, яка змогла перерости у гібридну війну вже з прямими військовими діями. Таким чином, символи виконують функцію мосту, що може зробити їх особливо важливими в періоди швидких політичних змін. Так, наприклад, на тлі глибоких економічних перетворень Комуністична партія Китаю все частіше включала теми, запозичені з конфуціанства, до символічного репертуару партії, щоб узаконити свою політику, символічно пов'язуючи її з минулим Китаю [4].

Політичні символи пропонують уявлення політичної реальності, яке є “скороченим” і певною мірою емоційно скошеним. Для деяких теоретиків це робить політичний символізм за своєю природою проблематичним, оскільки він заважає людям усвідомлювати свій політичний світ “таким, яким він є насправді”, і може спонукати їх підтримувати правителів і політику, що суперечить їхнім інтересам. Що стосується першої ролі символів, про яку йшлося вище, то соціальна та політична реальність є надто складною та багатосаровою, щоб її можна було сприйняти у її сирому вигляді без когнітивних скорочень, вказівників та підсумків, які надають символи. Другий аспект політичної символіки теж, ймовірно, неминучий, оскільки він відображає афективний вимір, який певною мірою притаманний усім формам соціальної та політичної поведінки. Тим не менш, стверджувати, що вся політика є частково символічною, нічого не говорить про типи переконань і поведінки, які різні символи допомагають підтримувати в різних контекстах.

1.3 Основні концепції політичного символізму

Як зрозуміло з першого підрозділу даної роботи, символи відіграють ключову роль у формуванні розуміння індивіда в соціумі та політичному просторі, попри те, що інколи ці символи можуть бути неоднозначними. Фактично ніколи не існує єдиної інтерпретації символу, яку сприймуть усі однаково. Різні групи та окремі люди будуть інтерпретувати символи по-різному, оскільки всі вони мають здатність створювати свій габітус. Він створюється через соціальний, а не індивідуальний процес, що веде до моделей, які є стійкими та передаються з одного контексту в інший, але також змінюються у відношенні до конкретних контекстів і з часом.

Габітус “не є фіксованим або постійним, і може бути змінений в неочікуваних ситуаціях або протягом тривалого історичного періоду“, як це говорить Бурдє [22, с. 91-103]. Так, наприклад, у процесі святкування зимових свят готується салат олів’є. Габітус населення СРСР сформувався в умовах продуктового дефіциту, тому кількість їжі сприймається як головна ознака добробуту і нині. І хоча попри широкий вибір інгредієнтів для страв, салат “олів’є” залишається культовим, без якого складно уявити новорічний стіл. За українською статтею “Вам смакує “олів’є?”, автор зауважує, “що це не просто салат, а символ. Символ російської цивілізації, радянщини, з дуже важливими соціально-політичними та культурними сенсами.” [56]. Справді, за словами Бурдє така думка є слушною, адже “смак - є практичний оператор, перетворення речей або харчових продуктів на характерні ознаки” [23, с. 91-103].

Політичні символи — це також об’єкти, які означають інші речі, крім них самих, викликають реакцію та набувають значення у зв’язку з об’єктами, переконаннями, цінностями чи установками, до яких вони відносяться. У галузі політології символи досліджували з двох ключових підходів. Вчені-біхевіоралісти досліджували функції символів, відстежували їх появу в політичних повідомленнях і ситуаціях, а також встановлювали зв’язок між використанням символів і ставленням або поведінковими ефектами. Ця точка

зору часто розглядає символи як окремі від світу політики або як певні сутності, що маскують реалії політичного життя. Навпаки, дослідники-інтерпретатори досліджували, як символи відкриті для інтерпретації, як люди використовують – і як використовуються – ними, і як символи можуть не зображати емпіричну реальність (і все-таки їх сконструйовані значення є потужними). Ця точка зору стверджує, що оскільки громадяни рідко мають можливість відчутти політичні явища (наприклад, передвиборні виступи, урядові зустрічі, політичні дебати та інші види діяльності еліти), вони пізнають свій світ за допомогою символів та мови. Символи також вивчалися з процесуальних, структуралістських і постмодерністських підходах у сусідніх дисциплінах, таких як комунікація, антропологія та соціологія. Більшість сучасних досліджень політичних символів походить з точки зору інтерпретації.

Гарольд Лассвел відразу після Другої світової війни брав участь у проєкті, який використовував аналіз вмісту для визначення змінних символів, що використовуються у світовій політиці. Одна з його останніх книг, опублікованих посмертно, розглядала символічні виміри урядової архітектури. Лассвелл розглядав символи не як хороші чи погані, а як частину політики [10]. Вони можуть сприяти несправедливому розподілу “винагород” (те, що він називає “цінностями”) між елітою та масою, але вони також допомагають перетворити людей на нації та сприяти соціальній стабільності. Лассвелл припустив, що символи відіграють такі ролі в політиці та виробленні політики:

1. Символи та міфи допомагають об’єднати людей у нації, класи, раси. За допомогою “символів ідентифікації” люди визначають, хто такі “ми”, а хто “вони”. Таким чином, вони допомагають людям вирішувати, хто важливіший за інших, про кого вони мають турбуватися та ким вони мають бути готові пожертвувати.

2. Символи використовують пропагандисти для впливу на масову громадськість. За Лассвелом, політична пропаганда складається з політичних символів, якими маніпулюють для контролю громадської думки [12]. Пропаганда особливо важлива під час воєн і революцій. Під час воєн вони

надихають на жертви. Під час революцій конкуруючі сторони використовують їх, щоб заручитися підтримкою та лояльністю людей. Навіть у звичайні часи символи є важливими компонентами політичного життя. Пропаганда зазвичай використовується, щоб схилити громадську думку за допомогою тематичних кампаній (зусилля уряду та груп інтересів впливати на громадську думку) і політичні кампанії. Оскільки життя насичене різними засобами комунікації, пропаганда стала настільки поширеною, що її вже рідко помічають.

3. Символи, а також товари та насильство (наприклад, пропаганда, хабарництво та вбивство) використовуються елітами для підтримки влади. За Лассвелом і Капланом, “політичні символи служать для встановлення, зміни або підтримки влади” [12]. Лассвелл писав, що символи допомагають задовольнити потреби людей у важливих цінностях: безпеці, грошах і пошані. Еліта отримує більшість цих цінностей, маніпулюючи символами, контролюючи запаси та застосовуючи насильство. Усі інші, з невеликими частками, є частиною маси.

4. Символи відіграють роль у психопатології, пов'язаній з політикою. За Лассвеллом, держава та її найпомітніші лідери є могутніми символами. Відома теорія Лассвелла стверджує, що люди зміщують свої приватні мотиви на суспільні об'єкти та раціоналізують їх з точки зору суспільних інтересів. Він писав: “Держава є символом влади, і як такий є спадкоємцем установок, які були організовані в житті індивіда в інтимній міжособистісній сфері групи дому та дружби”[11]. Він припустив: “Ненависть до фізичного батька може бути замінена на символ монарха, що дозволяє людині підтримувати добрі стосунки з людиною, до якої в основному була спрямована рання ворожнеча” [11]. Відношення окремих людей до держави або окремих лідерів можуть бути похідними від емоцій, створених сім'єю та шкільними роками немовлят і підлітків. Коріння ненависті чи любові до країни чи президента можуть лежати в ранньому сімейному житті окремої людини. Мотиви революціонерів, реакціонерів і вбивць можуть бути пов'язані не тільки з простою вірою в їхню справу.

Символи можуть бути настільки важливими в процесі політики, як припускає Лассвелл, лише якщо люди психологічно складні. Сила символів походить від емоційних реакцій, які вони викликають, і ці реакції розвиваються з дитинства і під впливом особистості. У світі психологічно складних індивідів символи можуть підтримувати революції людей, які позбавлені безпеки, грошей чи поваги. Вони можуть викликати терористичні акти психологічно ураженими і можуть виправдовувати вбивство невинних психологічно “нормальними”. Символи також можуть створити набір спільних емоцій та переконань, які тримають суспільство разом, створюють соціальну гармонію та соціальну стабільність і створюють зв'язки між мільйонами людей. різноманітні люди. Лассвелл припустив, що психіатри повинні відігравати роль у вивченні використання символів і в “політиці запобігання” [11]. Він писав: “У той момент, коли буде зроблена будь-яка серйозна спроба зрозуміти умови, які визначають успішне маніпулювання символами, обов'язково буде залучена допомога психіатра. Зрештою, саме клінічний психолог винайшов термінологію для розмови про символи і започаткував інтенсивну процедуру спостереження для своїх досліджень. Він особливо змагається. Не можна говорити відповідні речі про зв'язок символів зі стресом і пропагандистів, глибоко стурбованих контролем колективного ставлення під час кризи [10]. Як зауважив Лассвелл, коли писав свою дисертацію про пропаганду, символи викликають емоції, як позитивні, так і негативні. Таким чином, у психологічно складному світі політики Лассвелла факт поширення символів означає, що емоції відіграють важливу роль у політиці.

Як впливає з усього цього, вивчення символів та їх впливу на політику та формування політики формується з психологічного переживання, у якому люди стурбовані різними цінностями, включаючи безпеку, гроші та повагу. які емоції проявляються під час формування політики. У такому світі часто важливо розуміти індивідуальні вподобання так само, як розуміти масу та громадську думку. Таким чином, як припустив Лассвелл, у цьому світі потрібні інтенсивні методи, а також екстенсивні, щоб зрозуміти політику та політиків.

Лассвелл стверджував, що символи мають як позитивний, так і негативний вплив на макрополітичному рівні. За його словами, символи сприяють соціальній стабільності, а також матеріальній несправедливості, де еліти використовують їх, щоб отримати максимум з того, що можна отримати від політичного процесу. Лассвелл, особливо у своєму дослідженні пропаганди, бачив символи як інструменти для маніпулювання громадськістю. Наприклад, він припустив, що одним із способів маніпулювання масами для заспокоєння невдоволення є прийняття закону, який не буде виконано. Він писав, що не слід поспішно вважати, що, оскільки певний набір суперечок виходить із свідомості громадськості, неявні проблеми були вирішені в будь-якому фундаментальному сенсі. Досить часто рішення — це магічні рішення, які нічого не змінюють в умовах, що впливають на рівень напруженості спільноти, і яка лише дозволяє спільноті відвернути її увагу на інший набір настільки ж невідповідних символів. Кількість законодавчих актів, які приймаються законодавчою владою, або кількість указів, виданих виконавчою владою, але які нічого не змінюють у постійній практиці суспільства, є приблизним показником ролі магії в політиці. Певною мірою, звісно, невдоволення зменшується в самому процесі агітації, обговорення та прийняття законів про соціальні зміни, які в кінцевому підсумку істотно не вплинули [11]. Це розуміння стало звичним, і багато дослідників почали писати про “символічне законодавство”, в тому числі і Мюррей Едельман, який розширив модель політики Лассвелла і сформулював досить похмурий погляд на формування політики на макрорівні.

Він писав, що при розгляді більшості питань діють два види політики. Один із видів політики включає в себе невеликі, високоорганізовані групи інтересів, які торгуються, щоб отримати “відчутні винагороди” (наприклад, гроші, владу, престиж), які може розподілити уряд. Другий тип включає державні установи (ймовірно, за допомогою організованих груп інтересів), які розповсюджують “символічні винагороди” або попередження, щоб заспокоїти або створити занепокоєння у великих, відносно неорганізованих групах (включаючи “масову громадськість”). Символічні винагороди включають

ораторське мистецтво, жести лідерів, процес політики, а іноді й ухвалення законів, виконання яких не має значення. Символічні попередження — це різні слова та жести, які вказують на загрозу чи кризу.

За словами Едельмана, символічні винагороди отримують “заспокоєння” великих, розсіяних груп, змушуючи їх приймати програми, які негативно впливають на них, оскільки уряд приймає політику, яка відмовляє в ресурсах великій кількості людей, тоді як невеликі організовані групи отримують відчутні винагороди. Символічні попередження створюють умови, коли великі групи готові прийняти жертву для подолання загрози чи кризи. Звісно, для існування політичних ефектів моделі символічної політики на макrorівні символи повинні мати певний вплив на окремих людей. Це повинно впливати на їхні думки, ставлення та очікування. Вплив символів на індивідів є мікрорівневою моделлю символічної політики.

Суть моделей символічної політики на мікрорівні стосується того, як люди переживають політику та приходять до своїх політичних поглядів. Лассвелл розглянув один аспект цієї моделі у своїй книзі з психопатології та політики. Однак Лассвелл не визначив систематичної причинно-наслідкової моделі того, як символи функціонують у повсякденній роботі уряду та політики. Розширюючи роботу Лассвела, Едельман сформулював таку модель у книгах, опублікованих у 1964 та 1971 роках. І, як відомо, книга 1964 року була позитивно оцінена Лассвеллом.

Політолог Мюррей Едельман є автором фундаментальних робіт про політичні символи. Чотири його книги є особливо впливовими, і його власну науку можна розглядати як перехід від функціональної до інтерпретаційної точки зору.

Справді, символічне використання політики Едельманом має ознаки функціонального підходу. Едельман не був першим, хто теоретизував символізм і конструював значення в політиці. Його теоретизування надихнули вчені, зокрема вищевказаний Гарольд Лассвелл, Уолтер Ліппман, Джордж Герберт Мід, Кеннет Берк та Жак Дерріда. Широта та багатство роботи

Едельмана надихнули на розуміння та дослідницьких траєкторій щодо ролі символів у політичному житті. Ключовим моментом для Едельмана є те, що громадяни дізнаються про свої ролі, політичних лідерів, урядові структури та варіанти рішень через символи та мову. Отже, символи вимагають наукового дослідження, оскільки люди не можуть зрозуміти своє політичне життя поза ними.

Можливо, відповідаючи на функціональну перспективу, Едельман та інші стверджують, що символи не повинні бути точними, щоб бути впливовими. Натомість символи, які використовують лідери та суспільства, часто розповідають більш потужну історію про те, у що ці лідери та суспільства хочуть вірити, а не про те, що можна перевірити емпірично. Символи самі по собі не вважаються значущими. Вони стають потужними лише тоді, коли окремі особи та групи надають їм значення, і вони стають найбільш впливовими у конструюванні політичних реалій, коли підтримуються багатьма меншими символами так, що їх важко піддати сумніву, формують громадську думку та діалог настільки, що люди забувають, що вони є конструкціями, і витісняють альтернативні конструкції так, що інші способи мислення про політичні ситуації залишаються неувяленими [6].

Звісно, політичні символи можуть мати когнітивні та емоційні компоненти. Едельман висунув два типи символів, які широко цитуються в подальших дослідженнях. Довідкові символи – це скорочення для об'єктивних аспектів об'єктів або ситуацій. Ці символи можуть бути однаково ідентифіковані різними типами людей і позначають ситуацію, оскільки статистика може підсумовувати подію. Символи конденсації – це скорочення емоцій, пов'язаних з об'єктом або ситуацією. Символи конденсації можуть містити поодинокі або множинні емоції і не повинні ґрунтуватися на точній інформації. Едельман зауважив, що жоден об'єкт не може бути суто референтним або конденсаційним символом. Тим не менш, більшість суперечливих тем стають символами конденсації, оскільки загрози, що

оточують суперечку, стають значущими через емоції, а не через об'єктивні наслідки ситуації [6].

Політичні символи також пов'язані з політичною владою. У своїй роботі Едельман він пояснює, як еліти використовують символи, міфи, ритуали та політичну мову, щоб сформувані бажання та уподобання громадян і зробити певні рішення розумними відповідями на символічне оформлення проблем. Емоційні символи особливо впливають на створення стимулів для людей прийняти домінуючі конструкції проблем і рішень [24]. Повідомлення ЗМІ посилюють ці символічні конструкції і, роблячи це, зберігають і зберігають владу політичних еліт.

Соціолог і теоретик П'єр Бурдьє також досліджував зв'язок між символами і владою [24, с. 20-36]. Його конструкція “символічний капітал” пропонує економічну метафору для оцінки цінності мати престиж або бути визнаним. У спосіб, схожий на політологів, що працюють у інтерпретівістському підході, А Кеннет Берк стверджував, що найбільші проблеми людей є результатом того, що символи використовують людей, а не люди, які використовують символи [3].

РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ПОЛІТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ

2.1 Зміни публічного простору у процесі декомунізації 1989-2014 рр.

Для визначення поняття політики декомунізації ми звернемося до монографії українського культуролога, поета Олександра Гриценка "Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище", що була видана у 2019 році Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень. Автор роботи визначає політику декомунізації як "процес підваження й навіть усунення з публічного простору та суспільної свідомості політичної, ідеологічної, а почасти й культурної спадщини комуністичного (радянського) періоду в нашій історії" [35]. У вузькому ж сенсі, декомунізацією сьогодні зазвичай називають впровадження так званих "декомунізаційних законів", ухвалених Верховною Радою України 9 квітня 2015 р. Це Закони України "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті" (№ 314-VIII), "Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр." (№ 315-VIII), "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років" (№ 316-VIII), "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" (№ 317-VIII). Цей важливий культурологічний та політичний процес, який почався задовго до цих основних законів про декомунізацію та демонтаж політичних символів ми будемо досліджувати у даній роботі, зважаючи не лише на історичний аспект, а й роль взаємодії та заміни політичних символів різних ідеологій, які притаманні посттоталітарному суспільству, його фізичному та символічному просторах міст України.

Декомунізація публічного простору не дарма залишається темою для конфліктів. Простір навколо нас не може не мати значення для сприйняття кожного окремого елемента в цьому просторі. Назви вулиць, пам'ятники, меморіали, плити на будинках, прапори мають своє територіальне місце у площині фізичного простору. Бурдье у своєму дослідженні про фізичний та соціальний простір "Соціологія політики" говорить про важливе значення

взаємозв'язку розташування фізичного предмета в просторі до його соціального значення [23]. Так, у соціальному полі довкола площі міста найчастіше знаходяться важливі центри культурного потенціалу (кінотеатри, галереї, театри), економічного капіталу (торгові центри, ринок) або політичні центри (адміністрація, міністерство). Завдяки важливості таких центрів капіталу фізичний простір розширюється для дистанціювання і демонстрації влади у соціальному просторі, набуваючи тим самим додаткового символізму у просторі міста, окрім своєї практичної значущості.

Політичні символи на площах міст також мають своє місце у символічному просторі міста. За Бурдьє, соціальний простір має свою структуру, яка впливає на фізичне розташування [23]. Розташування пам'ятника на площі або в будь-якому спеціальному місці, довкола якого можливі інструменти для акцентування (квіткові насадження, водоспади) виділяє його соціальне значення важливості, влади та контролю над фізичним простором. Постамент, який часто має простішу архітектурну форму, збільшує пам'ятник у висоту і завдяки цьому пам'ятник займає більше фізичного простору зверху, апелюючи до величі того або кого пам'ятник художньо зображує у монументальному мистецтві. Цим можна пояснити практику гігантизму пам'ятників у сучасних тоталітарних країнах - наприклад, розміри пам'ятника Ким Че Іну у Північній Кореї формують відчуття безправності глядача у фізичному просторі.

В СРСР дана практика також мала схожі тенденції, де прямо корелюють рівень політичного впливу до політики декомунізації, на які хотілось би особливо наголосити. З історії становлення влади комуністичної партії в межах території сучасної України 1991 року, ми знаємо, що рух політичного завоювання відбувався зі сходу на захід, тому захід мав найбільш відомі осередки опору російського більшовизму. Зміни символічного простору міст, які були важливим компонентом формування нового світогляду у завойованих містах, мали різний ступінь інтенсивності, яка повпливала на розмір пам'ятників присвячених Леніну завдяки політичній пам'яті мешканців міст.

Так, саме у Запоріжжі пам'ятник Володимиру Леніну, що вважався найбільших в Україні (19,8 метра), має вигляд Леніна, що стоїть у повний зріст та показує на Дніпровську ГЕС, тоді як найбільший пам'ятник Леніну у Львові, знаходився на площі біля Оперного театру мав вигляд не статуї в повний ріст, а лише туловища за гранітною трибуною. Співвідносяться і факти процесу демонтажу даних пам'ятників. Так, першим пам'ятником, який знесли знаходився у Львові у 1990 році, до прийняття Закону № 317-VIII 2015 року та указу президента В.Ющенка щодо демонтажу у 2007-2009 роках пам'ятників радянським вождям, причетним до Голодомору. У Запоріжжі демонтаж пам'ятника Леніну відбувся аж у 2016 році, до цього ж даний пам'ятник вже був зазначеним у реєстрі пам'яток монументального мистецтва місцевого значення [75]. Мешканці західних областей України настільки не сприймали зайнятий соціальний простір Леніним, що фактичного одразу з оголошенням незалежності самі проявили ініціативу заміни на інший образ. Така різниця у сприйнятті комуністичних образів у просторі міст може слугувати індикатором у розумінні політичних вподобань кожного регіону і сьогодні.

Основною частиною культурної та ідеологічної спадщини комуністичного (радянського періоду) є так звані “місця пам'яті”, а саме монументи, топоніми, музейні експозиції, літературно-мистецький канон. Декомунізація, що почалась, за словами Олександра Гриценка, з 1989 року, включала зазвичай відкриття архівів спецслужб, люстрацію, топографічні перейменування, перегляд історії з акцентом на антигуманну політику комунізму [35]. Інші важливі складники декомунізації включали скасування монополії комуністичної партії, демонтаж або знищення пам'ятників комуністичним лідерам, а також про суди над колишніми комуністичним лідерам (Чаушеску, Ярузельський).

В Україні початок процесу декомунізації в публічному просторі важко визначити перш за все через безсистемність даного процесу. Явна ідеологічна та політична криза 1989 року дала нові повноваження для самоуправління союзних республік. Так, 1 серпня у 1990 році на півночі Львівської області в

Червонограді, вперше в УРСР демонтували пам'ятник Леніну, коли було прийнято рішення міської влади про перенесення монументу завдяки весняним виборам 1990 року, адже у багатьох місцевих радах (особливо в Галичині) сформувалися демократичні депутатські більшості через політику “гласності” в СРСР [76].

Як написано в статті “Падай Леніне, падай”, “протокол засідання міської ради в ці дні не містить точної кількості голосів на підтримку рішення про демонтаж пам'ятника Леніну: там зазначено – “одноголосно”, тоді як перший секретар міського комітету партії Поляков заявив, що рішення про демонтаж монумента є поспішним, і в Червонограді мав би відбутися референдум. Секретар же обкому Пилипчук назвав бронзового боввана витвором монументальної архітектури. За його словами, пам'ятник споруджувався за рішенням Ради міністрів УРСР, і може піддатися знесенню лише за ухвалою уряду” [72]. Після демонтажу, обговорення такої події відбулось у Верховній Раді УРСР, де народний депутат Віктор Жук зауважив, що “знесення пам'ятника Леніну в місті Червонограді є ганебним актом знищення пам'яток культури для посилення конфронтації та порушення громадського спокою”.

Дана подія стала початком кінця ідеологічного монументального мистецтва комуністичної (радянської) епохи в Україні. Приблизно 5 500 пам'ятників Леніну, що існували в Україні в 1991 році, почали переноситись, знищуватись, переплавлялись [45]. Процес демонтажу почався з заходу на схід, тоді як на законодавчому рівні це було грубим порушенням, яким було встановлено, що знесення, переміщення пам'ятників заборонено, а в особливих випадках проводиться лише з дозволу Ради Міністрів УРСР [64]. Однак легітимізація, виявлення політичної волі місцевих мешканців говорили про невідповідність інтересів комуністичної монополії в Україні, які сформували закони до прав і свобод мешканців міст. Чітка політична ієрархія, що закріпила свою владу зверху бюрократичним апаратом досягали пікової точки своєї неефективності, де мала б або реформуватись, або надати повноваження державного управління громадянському суспільству. Попри порушення закону

щодо знесення пам'ятників не лише в Червонограді, а й в Тернополі, Коломій, Надвірній, Дрогобичі та Львові, процес так званої “делелінізації” став масовим, попри комісії, інспекції, прокурорські перевірки та загрозою карних справ [62].

У 1991–1993 роках у центральних областях України демонтаж пам'ятників відбувався без ускладнень, а вже з другої половини 1990-х, коли комуністична партія реформувалась і зміцнила свої позиції не лише в Києві, а й областях, усунути монумент, не викликавши опору, стало складніше [79]. Пам'ятники було забрати набагато важче. Оскільки офіційні українські державні політичні символи, що були офіційно затверджені в Конституції України 1996 року, лише починали створювати нову політичну комунікацію у символічному просторі, то символічними центрами лідерства комуністичної партії залишалось монументальне мистецтво - пам'ятники та меморіали [62].

В кінці 90 - початку 2000-х рр. центральна влада за Леоніда Кучми вдалася до політики амбівалентності, тобто збереження пам'ятників, які входили до Державного реєстру нерухомих пам'яток, а отже, були захищені юридично [32]. Переломним же став 2009 рік завдяки Указу Президента Віктора Ющенка про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні [63]. Виконання цього Указу створило масу проблем, адже пам'ятники залишалися у Держреєстрі Міністерства культури, коли їх вилучили звідти за рішенням уряду Юлії Тимошенко, місцева влада отримала цілковите право вирішувати їхню долю.

Зважаючи на те, що в Указі року не було чітко прописано, пам'ятники яким саме діям треба демонтувати, прихильники різних ідеологічних поглядів могли трактувати його на власний розсуд. На відміну від східних і південних областей, у центральних розпочалася справжня “битва за пам'ятники”: прихильники націоналістичних сил вимагали демонтажу, а їхні опоненти з Компартії робили все, аби зберегти радянську спадщину. Питання історичної пам'яті мають високий мобілізаційний потенціал, тому часто використовуються для завоювання симпатій виборців..

Вже у 2010 році, коли Президентом України було обрано Віктора Януковича, апарат державного управління став заміщуватись представниками “Партії регіонів” та “Комуністичної партії” [70]. Внаслідок цього політика декомунізації публічного символічного простору стала замінюватись поширенням російських культурних кодів та консервуванням радянської політичної символіки, тим самим зберігаючи панівну політичну позицію Росії в міжнародній співпраці [70].

Підготовка до наступного політичного кроку невступу України до Європейського Союзу змусило українське суспільство підняти питання про остаточне розв'язання проблеми щодо залишків ідеологічного мистецтва комуністичної (радянської) епохи в Україні як шлях не лише проєвропейський, а й антирадянський і антиросійський, адже, за словами В.В'ятровича, “саме на островці “радянськості”, яких з огляду на історичні причини залишилося найбільше на Донбасі та в Криму, сперто Путінову агресію проти України” [29]. Закінчення першого етапу політики декомунізації ми визначили датою повалення пам'ятника Леніну 8 грудня 2013 року в Києві.

Отже, декомунізаційна символічна політика в Україні, що спочатку сформувалась як суспільний рух, є наслідком політичної мети - відмови від монополії комуністичної партії на управління міськими органами влади. Для того, щоб маркувати у фізичному та символічному просторі свою владу, комуністична партія використовувала політичні символи у вигляді пам'ятників, меморіалів, гербів, гасел, портретів. Процес політичних змін до 2013 року сформував перший етап декомунізації в українському символічному просторі.

2.2 Активізація політики декомунізації 2013-2022 рр.

Пам'ятник радянського окупаційного режиму забрати з фізичного простору набагато важче, ніж інші практики та елементи символічного простору, такі як герби та інших символів СРСР та інших союзних республік, гімн СРСР або УРСР, прапори, зображення, в яких відтворюються поєднання серпа та молота; серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга, молота та п'ятикутної зірки, символіка комуністичної партії та її елементи, зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, присвячені особам, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України, зображення гасел комуністичної партії, цитат осіб, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР. Однак не менш складним питанням залишалась політична і правова сторона демонтажу символів комуністичної (радянської) епохи. Декомунізація, яка ідентифікувала нову політику пам'яті та символічного простору міста, не лише змогла зберегти громадську антирадянську позицію кінця 20 століття, а й узаконити основні положення процесу змін у наступних роках.

Починаючи з 2013 року, Україна продовжила шлях трансформації до західноєвропейських стандартів суспільного життя. Політичний символізм, який так часто використовують для об'єднання нації, етносу або інших соціальних груп, став одним з індикатором змін для нової внутрішньої та міжнародної політики України. Однак, на додаток формування нового світогляду через освіту, символічний простір міста залишається найпотужнішим інструментом для розуміння історичного контексту поколінь – як у минулому, так і нині. Кропивницький журналіст Дмитро Сінченко пропонує спрощену, але загалом релевантну типологію людей, що стали частиною процесу декомунізації: “совки” (противники перейменувань, демонтажу, люди переважно старшого віку й прокомуністичних поглядів, які сумують за СРСР), “імперці” (симпатики “русского мира”, які намагаються

повернути топоніміку та захищають пам'ятники часів Російської імперії, а в регіональному ракурсі – часів “Новоросії”) та “патріоти” (громадські активісти, військові, викладачі, журналісти, фермери, підприємці та деякі політики, які намагаються сприяти відновленню української історичної пам'яті, вшанувати полеглих героїв, діячів української культури чи спорту, державників, політиків, громадських діячів) [28].

Починаючи з заворушень Революції Гідності 2013 року, декомунізація перестає бути забутою темою політиків. Громадянське суспільство, зрозумівши силу опору та ініціативи, формувало новий діалог щодо спільного громадського простору. До рухів раніше безсистемного демонтажу і заміни почали приєднуватись громадські об'єднання, приватні підприємства та великі політичні партії. Маркером ідеології для прихильності електорату стала риторика щодо радянської культурної та ідеологічної спадщини, а діалог набував деталей завдяки складності організації власності публічного простору. Так, радянський період та радянський тоталітарний режим набув однакового значення [8].

Політичні символи, які виконують роль ідеологічних маркерів політичної системи, часто не є актуальними та створюють метавсесвіт, що реабілітує методи авторитарного політичного режиму. Для нового, проєвропейського вектора даний факт є предметом обговорень і, як наслідок, важливих рішень – запровадження законів щодо правового статусу та вшанування пам'яті борців за Незалежність України у ХХ столітті, про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр., про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років та засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки.

9 квітня 2015 року Верховна Рада України прийняла рішення ухвалити всі чотири закони за основу та в цілому, хоча були пропозиції прийняти їх тільки в першому читанні. Презентував закони голова Українського інституту національної пам'яті, історик Володимир В'ятрович. Закони підтримали

більшість депутатів фракцій “Блоку Петра Порошенка”, “Народного фронту”, “Об'єднання “Самопоміч”, “Блоку Радикальної партії Олега Ляшка”, а також ВО “Батьківщина”.

Голова Верховної Ради Володимир Гройсман підписав їх лише через 20 днів після прийняття — 30 квітня 2015 року. 15 травня 2015 року закони підписав президент Петро Порошенко. Декомунізаційні закони були опубліковані 20 травня в газеті Верховної Ради “Голос України”, і, відповідно, набули чинності з 21 травня 2015 року. Конституційність Закону “Про засудження...” оскаржила у Конституційному суді група депутатів від Опозиційного блоку, однак безрезультатно [47].

На момент впровадження законів основними політичними символами, які існували в публічному просторі та перш за все підпадали під реалізацію проєкту декомунізації були пам'ятники та назви вулиць. Для системного і продуманого шляху змін громадського простору, для отримання фахових висновків з питань присвоєння, зміни, назв об'єктів, увічнення пам'яті видатних діячів і подій на території міста, відновлення історичних найменувань при міських головах міст України були активізовані відповідні консультативно-дорадчі органи – Комісії з питань найменувань, до складу якої входять, зокрема, учені-історики, мовознавці, краєзнавці, пам'яткознавці, архітектори тощо [65]. Процес декомунізації створив публічну структуру прийняття рішень - він починається з консультації з мешканцями, які постійно проживають на вулицях, провулках, проспектах, бульварах, узвозах, проїздах, які планується перейменувати. Організатором проведення консультацій з мешканцями є сам ініціатор перейменування. Результати консультацій подаються на ім'я міського голови одночасно з ініціативою про перейменування. Далі відбувається розгляд пропозиції на засіданні комісії з питань найменувань, й у разі позитивного рішення Комісії пропозиція виноситься на громадське обговорення протягом 2-х місяців на офіційному вебсайті. За результатами громадського обговорення Комісія з питань найменувань повторно розглядає і рекомендує (або не рекомендує) міському голові внести відповідне подання до міської ради, і лише

згодом відбувається розгляд проекту на сесійному засіданні міської ради та прийняття остаточного рішення.

У книзі “Ленін в Центральній Україні”, як зазначає історик Ігор Симоненко, “брак рішучості у справі демонтування комуністичних пам’ятників, серед іншого, можна пояснити часовим, політичним та регіональним факторами. Перший полягає у втраті з бігом часу ідеологічного змісту пам’ятників, другий – в ослабленні Комуністичної партії та зникненні страху перед можливим комуністичним реваншем, і третій – у сформованій на регіональному рівні політиці щодо цих пам’ятників” [31].

Міністерство культури зауважило суперечність між старим законом, що вимагає охороняти пам’ятку, та новим, що вимагає її демонтувати (усунути з публічного простору), якщо вона є пам’ятником радянському діячеві. Тоді ж був підписаний наказ № 200 від 4.04.2016 "Про незанесення об’єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам’яток України", де 794 об’єкти у 13 областях України були такими, що не підлягають занесенню до Державного реєстру нерухомих пам’яток України. Кількість включених до наказу радянських пам’ятників, котрі відтак перестали бути пам’ятками – від шести у Волинській області й 10 у Дніпропетровській – до 174 у Харківській та 178 у Полтавській. Місто Київ, Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська та Одеська області в наказі не згадані. Таким чином, перестав бути порушенням пам’яткоохоронного законодавства демонтаж приблизно третини "декомунізованих" у 2015-2016 роках монументів, але загального розв’язання правової колізії наказ Мінкультури № 200 не дав. Щоб компенсувати дефіцит нормативної бази для нової державної політики, УІНП та залучені ним експерти розробили низку рекомендаційних документів без визначеного правового статусу (хоча б затвердження наказом голови УІНП) 239. Це – списки радянських топонімів та імен радянських і комуністичних діячів, котрі нібито підлягають декомунізації відповідно до закону 317-VIII, методичні рекомендації з проведення перейменувань, З одного боку, МКТ кваліфікувало сотні пам’ятників радянським вождям як такі, що не можуть вважатися

пам'ятками й охоронятися. А з іншого – в жодному наказі не йшлося про вилучення цих монументів із Державного реєстру, куди вони були вписані в часи СРСР.

Попри затвердження Законів про декомунізацію, брак політичної волі став основною проблемою у демонтажі політичних символів. Оскільки органи управління культури не має достатньо повноважень, то остаточне рішення приймається міським/селищним головою. Фактично централізоване рішення щодо демонтажу і перейменувань створило основу без політичної відповідальності невиконання, що робить процес декомунізації переважно опціональним. Остаточне рішення не лише формують комісії науковців, а й політики, які використовують даний процес для політичної боротьби за електорат старшого покоління.

На момент написання даної роботи у 2022 році орієнтовно 7% склали нові назви, що виникли в рамках проєкту декомунізації від загальної кількості урбанонімів міста Києва. Український історик, журналіст та головний редактор сайту “Історична правда” Вахтанг Кіпіані зауважив, що процес декомунізації триває, однак вже як наступний крок дерадянізації, тобто усунення з публічного простору та суспільної свідомості політичної, ідеологічної, а почасти й культурної спадщини не лише комуністичного, а й радянського періоду в нашій історії України. На його думку, близько 450 назв має бути змінено в Києві, що мають ідеологічний характер радянських та більшовицьких років, що складає близько 15% від всіх топонімів вулиць Києва [10].

Для отримання фахових висновків з питань присвоєння, зміни, назв Об'єктів, увічнення пам'яті видатних діячів і подій на території міста Києва, відновлення історичних найменувань при Київському міському голові створено відповідний консультативно-дорадчий орган – Комісія з питань найменувань (далі – Комісія), до складу якої входять, зокрема, учені-історики, мовознавці, краєзнавці, пам'яткознавці, архітектори тощо. Наразі вона і займається

перейменування вулиць, бульварів, провулків та площ у Києві в рамках проєкту декомунізації.

За попереднім аналізом даних, на сайті міської ради Києва, за 2015-2020 було перейменовано 209 вулиць, провулків, площ і т.д (див. Рис. 1), а тому за попереднім прогнозом процес перейменування 450 урбанонімів мав би тривати близько 10 років, якщо комісії перейменовували по 40 вулиць в рік в ідеальному варіанті. Однак, якщо ми звернемо увагу на частоту останніх перейменувань у рамках процесу декомунізації до 2022 року, а саме 4 вулиці у 2019 році і 3 вулиці у 2020 році, то процес перейменування у рамках процесу дерусифікації може зайняти 112 років. Існують явні проблеми політики змін у символічному просторі столиці, які формують культурні коди населення, стають частиною повсякденного життя і в кінцевому результаті російські культурні, революційні, наукові діячі відкривають шлях до “русского миру”, повномасштабної війни для завоювання України [20]. В такому випадку Закон про декомунізацію перестав охоплювати весь об’єм змін, що необхідні для міст України, а тому ми наголошуємо на важливості впровадження закону про дерусифікацію та дебіларусизацію символічного простору як необхідний крок для захисту та оборони міського простору.

Для підтвердження позитивних наслідків змін у процесі декомунізації ми проаналізували урбаноніми міста Києва за категоріями та підкатегоріями аналізу української дослідниці Людмили Малес у статті “Символічні зміни в просторі міста в соціокультурних контекстах ХХ ст.”, а саме “Вкоренілість” (“пов’язані з місцевістю”, “пов’язані з Києвом”, “пов’язані з Україною”, “інші території”, “немає прив’язки”), “Змістовна належність” (“історичні діячі”, “революційні діячі”, “військові діячі”, “політичні діячі”, “наукові діячі”, “церковні діячі”, “письменництво”, “люди мистецтва”, “власники”, “місцевості”, “храми”, “терени України”, “терени поза Україною”, “мілітаризм”, “ідеологія”, “індустрія”, “професія”, “соціальні”, “лірика”, “інше”), “Ідеологічна навантаженість” (“максимально ангажовані”, “заангажовані”, “прийнятні”, “нейтральні”, “небажані”).

Джерелом емпіричних даних став сайт Київської міської ради (<https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereymenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html>) Вулиці Києва. Довідник” (1995), “Київ. Короткий топонімічний довідник” (2003). Масив даних сформовано за допомогою програми Google Sheets з вільним доступом на Google Disk (https://docs.google.com/spreadsheets/d/1IvGuRB6yS_kDfWW0DqgbTRV5_zeickBwMvLNOG3_oQY/edit#gid=185974910).

Найбільший відсоток на предмет вкоренілості мають підкатегорії “Пов'язані з місцевістю”, “Пов'язані з Україною” та “Немає прив'язки”. У першій категорії ми можемо знайти такі приклади вулиць: Абрикосова, Ботанічна, Озерна; у другій: Хортинська, Героїв Небесної сотні, Запорізька; у третій: Ентузіастів, Щаслива, Журавлина (див. Рис. 2).

Аналіз вкоренілості у цих підкатегоріях вказує на те, що більшість вулиць Києва має певний зв'язок із місцевістю, де вони розташовані чи з подіями, важливими персоналіями, які стосуються історії України. Тим не менше, вагомих відсоток (19.45%) складають і вулиці, що не мають зв'язку із історичною спадщиною та Києвом. Більшість із них належить до радянської спадщини та ідеалів СРСР (вулиця Фізкультурна, Юнацтва, Травнева).

Натомість найменше є назв, що пов'язані з Києвом. До таких ми відносили або безпосередньо пов'язані з історією Києва топоніми (як Либідь, Києвиця, Київська), або осіб, пов'язаних з Києвом (як Микола Плав'юк, Микола Лисенко, Ірина Калинець). Це може вказувати як на те, що мало осіб, які пов'язані безпосередньо з Києвом, так і на те, що діячі з Києва набувають загальнонаціонального значення. Найменший відсоток також відноситься до топонімів з іноземним походженням (вулиця Кіото, Єреванська вулиця). Протиставляємо цьому навпаки високий відсоток урбаномій, пов'язаних з місцевістю: місцевим жителям ближче наближені до їх ореолу перебування назви, але меншого значення вони приділяють закордонним урбаноміям.

Найменше назв має категорія “Ідеологічна навантаженість”, за даними аналізу, мають підкатегорії “Максимально ангажовані”, “Небажані” та

“Заангажовані”. Звісно, зміни символічного простору міста мають неоднорідний характер (див. Рис. 3).

Після 2014 року, з політичною визначеністю про-європейського вектору у сучасній українській політиці, відбувається переосмислення культурних пам'яток, меморіалів та загалом радянської спадщини. Однак, цей процес не зупиняється, адже існує безліч вулиць, які носять імена радянських генералів та марксистів, більшовицьких письменників та революціонерів. Впродовж наступних років, громадськість ще неодноразово підніме питання щодо обговорень радянської політики, яка беззаперечно є частиною становлення української державності. Наразі ж ми бачимо що роботи над ідеологічною навантаженістю є достатньо.

Як ми можемо зробити висновок, нейтральні назви мають своє місце завдяки нейтралізуючій політиці ССРСР щодо символічного простору міста, а також послідовній політиці під час незалежності України. Оскільки, нейтральні назви, які не формують агресії або ж не мають фанатично-ідеологічного характеру (як це було з Тарасом Шевченко під час радянської ідеологічної політики щодо міст України), то дана ситуація є скоріше хорошою ознакою змін у напрямку комфортного середовища, а не політичного поля.

Найбільший відсоток урбанонімів мають підкатегорії “Інше”, “Місцевості” та “Письменництво” (див. Рис. 4). У першій підкатегорії такі приклади назв вулиць: Тарасівська, Ясна, Теплична, Дібровна, Амурська; у другій: вулиця Бердичівська, Вінницька, Нивська, Сирецька, Ярославів Вал; у третій: вулиця Старицького, Максима Рильського, Петра Панча, Ісаакяна, Бориса Житкова.

Аналіз генеральної сукупності даних щодо урбанонімів міста Києва показав, що найменшу кількість змістовно належних назв мають підкатегорії “Власники”, “Соціальні”, “Церковні діячі”. На нашу думку, це спричинено декількома різними політиками перейменування, історичними та соціокультурними умовами. “Власники” (вулиця Назарівська, вулиця Омелютинська, вулиця Фрометівська) найчастіше зустрічаються на вулицях

дореволюційної забудови, які найменш збереглись під час перейменувань КПУ у ХХ столітті.

На противагу цьому, вулиці підкатегорії “Церковні діячі” (наприклад, вулиця Борисоглібська, вулиця Йова Борецького, вулиця Кирило-Мефодіївська) переважно отримали свої назви під час Незалежності України у процесі рідких перейменувань до 2014 року та активнішого етапу з 2014-2020 року у процесі політики декомунізації. Підкатегорія “Соціальні” (наприклад, вулиця Новаторів, вулиця Організаторів, вулиця Юнацька) є переважно історично нейтральною, а тому й рідко зустрічається та розглядається як урбанонім великого міста.

На даний момент, найменше урбанонімів мають підкатегорії “Власники” і “Соціальні, що підтверджує нашу гіпотезу, яку ми зазначали раніше.

У процесі змін символічного простору міста Києва під час проведення політики декомунізації за нашим аналізом найбільше нові урбаноніми пов’язані з Києвом (72) та Україною (73) серед усіх 209 нових назв, що виникли у рамках декомунізації (див. Рис. 5). Така тенденція є позитивною і є зрозумілою, адже перш за все політика декомунізації передбачає акцент на українських діячів, які проживали у Києві та Україні. Саме вони є основою формування нового, національного символічного простору столиці, а тому і є найбільш поширеними як заміники назв вулиць, які названі радянським діячами, ідеологічними поняттями та географічними назвами, переважно Росії.

З вищесказаного аналізу, ми можемо прослідкувати і причини чому підкатегорія “Інші території” (наприклад, вул. Вифлеємська, вул. Єжи Гедройця, вулиця Джона Маккейна) набрала найменший відсоток серед усіх 209 нових урбанонімів - лише 5,26%. У зв’язку з основною ціллю політики декомунізації є повернення до історичних назв, засудження тоталітарного режиму, вкоренілість до України стала основною, а тому і назви найчастіше є анти-російськими. Так, наприклад, перейменування Московського проспекту не підпадає під дію закону декомунізації про перейменування, однак Київська міська державна адміністрація проголосувала “за” його нову назву - проспект Степана Бандери.

Це змінило символічний простір міста, хоч і не без конфліктів та судових позовів тих, хто був проти цього рішення.

Ми можемо побачити позитивну тенденцію щодо більш свідомого обрання нових урбанонімів у місті Київ, які сформувались у процесі декомунізації. Вкоренілість назв, їх зв'язок перш за все зі містом та Україною, створює новий український символічний простір, в якому переважає про-українська риторика, а не нейтральна або ж пов'язана з іншими державами, що особливо важливо, коли одна з таких порушує незалежність кордонів України.

За рисунком 6, нові урбаноніми міста Києва у категорії “Ідеологічна навантаженість” є переважно прийнятними (169 з 209). Це можна пояснити активними громадськими рухами, які контролювали та брали участь у обговореннях і голосуваннях щодо перейменувань.

Так, ми можемо побачити активізацію суспільного залучення громадян до змін символічного простору після Революції Гідності 2014 року. Однак, на нашу думку, процес декомунізації має недоліки та доопрацювання вже нових назв. Так, ми знайшли заангажовані (3) назви вулиць, переважно радянських генералів та лейтенантів, наприклад, вул. Генерала Алмазова, вул. Генерала Геннадія Воробйова, вул. Генерала Шаповала, які брали участь не лише у військових справах, а й політичних, де-юре, комуністичної діяльності. Наступним кроком є переосмислення даної групи людей, а також їх ролі та, основне діяльності, щоб оцінити історичний контекст справедливо.

За ідеологічною навантаженістю, майже всі нові урбаноніми є прийнятними і незаангажованими. Це є хорошим прикладом свідомого прийняття своєї історії не поверхнево, а аналізуючи контексти і роль діячів протягом століть. Звісно, не завжди нові назви є такими і можливо ще відчуті вплив мілітаризму, але за рахунок громадських обговорень випадки, коли урбаноніми є заангажованими, є мінімальними і складають лише 1,9% від загальної кількості від усіх нових.

Найбільше нових урбанонімів, що виникли у процесі декомунізації ми можемо спостерігати у підкатегорії “Інше” (26), однак ми не можемо

пропустити той факт, що майже всі нові підкатегорії є майже рівнозначні (див. Рис. 7). Попри критику, яка виникає під час перейменувань щодо глибини змістовної належності більшість назв є в честь історичних (5,74%), політичних (4,31%) та військових (8,61%) діячів, так і людей мистецтва (7,66%), місцевостей (6,22%), теренів України (7,66%).

Найменше назв має підкатегорія “Соціальні” серед нових декомунізованих урбанонімів. Така тенденція до нейтралізації змістової належності є відповіддю на заангажованість вулиць. Маючи часто реакційний характер, політика декомунізації мала на мені формувати найбільш можливий смисловий простір у місті, а не мати вулиці нейтрально-соціологічного типу, так як Фізкультурників або вулиця Нова. Таку ж характеристику мають підкатегорії “Лірика” та “Професія”, які в порівнянні з іншими назвами є найменш актуальними серед політично-суспільної повістки.

Для того, щоб визначити тенденції перейменувань урбанонімів, ми порівнюємо аналіз генеральної сукупності та вибірки даних за категоріями “Вкоренілість”, “Ідеологічна навантаженість” та “Змістова належність”.

За категорією “Вкоренілість” нові назви вулиць, провулків, площ найбільше пов’язані з Києвом та Україною, а підкатегорія “Пов’язані з Києвом” складають від генеральної сукупності 32,7% (див. Таблиця 1). Така тенденція є позитивною і показує прогрес у змінах символічного простору Києва - тепер назви більш пов’язані з Києвом, фокусуючись на його історії, а не нав’язаними наративами інших територій, які серед нових назв складають лише 2,0%.

Серед ідеологічно навантажених урбанонімів виділяється тенденція щодо прийнятності нових назв, тоді як максимально заангажованих та небажаних не збільшилось (див. Таблиця 2). Так, політика декомунізації має також позитивну тенденцію щодо формування символічного ідеологічного змісту, який прийнятний для мешканців та формує мінімально заангажований простір. Хоча й нейтральні назви урбанонімів переважають у місті Києві, ми зробимо висновок, що розвиток до національного напрямку краще, ніж до консервування радянського інтернаціоналізму.

Щодо змістовної належності нових урбанонімів, що з'явилися під час політики декомунізації, ми можемо виділити схожу тенденцію, яку ми спостерігали при простому аналізі, а не порівнянні як у цьому випадку. Повернення дореволюційних назв та перейменування вулиць на честь релігійних діячів та храмів охоплює етап як до, так і після радянської символічної урбанонімії.

Однак, що збільшилось назв підкатегорії “Революційні діячі” - тепер з генеральної сукупності 27 назв, нові урбаноніми складають 55,6% (див. Таблиця 3). За нашим аналізом, збільшилась кількість назв на честь антибільшовицьких революційних діячів, а також Героїв Небесної Сотні та учасників бойових дій війни з 2014 року. Цю тенденції можна охарактеризувати як перехід до нового сучасного етапу формування символічного простору національної столиці України як незалежної держави, а не частини союзу або “меншого брата”. Всі інші категорії вже мають меншу кількість оновлених назв, хоча й підкатегорія “Інші” також підтверджує розвиток політики декомунізації та показує необхідність дослідження змістовної належності урбанонімів Києва, а не перетворення його у певний “гербарій” безликих назв вулиць Квіткових чи Бузкових.

Проаналізувавши урбаноніми міста Києва ми змогли показати загальний стан різних за своїми символічними значеннями провулків, вулиць, бульварів, площ, що мають столітні історії. Набувши певного сенсу, вони стають не лише частиною топографічної карти міста, а й певним лаксусом історичного процесу змін, його напрямку та цінностей.

Першою проаналізованою частиною для виділення тенденції рух змін нових урбанонімів, що виникли завдяки декомунізаційній політиці в Україні, а саме 2843 назв, якщо говорити у кількісному значення. Серед них є частка вже нових назв, які виникли у процесі декомунізації у місті Київ (їх на момент написання дослідження 209) і ми взяли за мету проаналізувати офіційні статистичні і текстові документи щодо урбанонімів міста Києва на стан написання дослідження 2022 року.

Ми дослідили урбаноніми на предмет “Закоренілості”, “Ідеологічної навантаженості” та “Змістовної належності”. Кожна категорія мала свої підкатегорії, які допомогли підтвердити наші гіпотези. Спочатку, ми проаналізували кожен категорію окремо і далі порівняли результати, щоб визначити ту частку, яка покаже нам тенденції розвитку проєкту декомунізації з 2014 року по рокам, як частини дерусифікації а тому числі.

Наші очікування підтвердились - нові урбаноніми є найбільш прийнятними, пов’язані з Києвом та переважно названі на честь революційних діячі. Такий висновок дає підстави зробити припущення, що існує тенденція щодо змін символічного простору Києва до більш українського та прийнятного. Цей факт доводить, що декомунізаційна політика перейменувань є рушієм позитивних змін символічного простору Києва. Дана інформація концептуалізує загальний історичний етап, який почався з 1991 року і триває нині, як процес поступового переосмислення історії, інститутів пам’яті, радянської спадщини та використання його висновків як уроків на майбутнє як у внутрішній, так і міжнародній політиці України.

Отже, кожен символ комунізму в УРСР ввібрав в себе образ правління комуністичної партії в СРСР, яка провадила політику терору, русифікації, геноциду, голодомору, ядерної війни. Стоячи на постаменті, Ленін, як і інші партійні діячі, активісти, більшовики-революціонери, радянські генерали створюють дисонанс щодо ієрархії нашого соціального простору, де протягом 30 років громадськість намагається переосмислити тоталітарний режим, сформувавши новий український публічний простір шляхом єдино можливим - демонтажем антиукраїнських пам’ятників. Їх подальше переосмислення у другому етапі після 2013 року можливо визначити зі сторони експертизи, адже варіантів є безліч - музефікація, художнє видозмінення, одночасно з цим відкриваючи потенціал публічного простору для встановлення нових політичних символів.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НОВОГО СИМВОЛІЧНОГО ПРОСТОРУ МІСТА

3.1 Форми реалізації політики декомунізації

Протягом життя людині неодноразово доводиться приймати будь-які рішення, які змінюють його колишнє існування, тобто робити політику на міжособистісному чи груповому рівні. Кожен індивідуум по-своєму, «індивідуально» вирішує властиві всім людям проблеми: створити сім'ю, зробити кар'єру, домогтися визнання, стати популярним, займатися улюбленою справою. Для нього ці проблеми важливі (політичні), а для оточуючих – зовсім не обов'язково, тому політики в таких діях зовсім мало. Але якщо цілі або процес реалізації стосуються багатьох, це створює дійсно політику. У повсякденному розумінні вона формується тільки на рівні всього суспільства, різноманітного і неоднорідного. Від імені всіх громадян, нації, населення в цьому випадку можуть виступати (з різним ступенем об'єктивності) еліти, лідери, партії або групи, які привласнили право висловлювати «позицію народу». Політику «створять» і деякі громадські класи, які досягли стану «класу для себе». До політичних можуть ставитися багато явищ, які стосуються і до міжособистісного рівня, що охоплюють «політику» в родині, місцевій громаді, на підприємстві, в вузі, в групі знайомих, в асоціації, і до класів, народу, конкретного суспільства, і до міждержавних відносин.

Беручи до уваги всі варіанти використання терміна «політика», можна сказати, що не всяка політика входить в коло інтересів політолога і є в цьому сенсі політичною. Політика розуміється різними способами: і як боротьба великих груп людей за можливість розпоряджатися суспільними ресурсами, і як діяльність в ім'я загального для країни блага, і як боротьба за здобуття, утримання і використання державної влади, і як процес підготовки, прийняття та реалізації загальнообов'язкових для країни рішень. Однак неважко помітити, що всі ці способи добре узгоджуються один з одним, відображають різні сторони одного явища. Це відноситься, перш за все, до боротьби за розподіл суспільних ресурсів, якщо розуміти під ними матеріальні, інтелектуальні і

духовні ресурси, вироблені суспільством. Що стосується консенсусного уявлення про політику як діяльності на загальне благо, то лише на перший погляд воно суперечить конфронтаційному підходу. Адже саме через боротьбу за ресурси в політичній сфері реалізується в ідеалі той баланс інтересів, який і забезпечує прийняття загальнообов'язкових рішень, спрямованих на реалізацію загального блага.

У будь-якому випадку політика – це діяльність з реалізації названих і подібних до них цілей і виникачі в процесі цієї діяльності відносини. Оскільки сама діяльність є ставлення між діючим суб'єктом і об'єктом, на який ця діяльність спрямована, політика може бути представлена як сукупність відповідних відносин. В епіцентрі цих відносин – політична влада, так що політику можна визначити як сукупність суспільних відносин політичної влади і відносин з приводу цієї влади. У нашому випадку розгляд політики як сукупності саме відносин видається більш конструктивним як для розуміння проблеми політичного, так і для розкриття суті його взаємозв'язку з іншими суспільними сферами.

Існують, звичайно, підходи, які погано узгоджуються з названим визначенням. Наприклад, Е. Хейвуд розуміє під політикою «процес, в рамках якого люди створюють, зберігають і збагачують норми власного гуртожитку». Але, по-перше, не тільки в рамках політичного процесу формуються соціальні норми, а по-друге, політика явно до цього не зводиться. Іншими словами, дане визначення не має властивість повноти і не дозволяє виділити політику з інших суспільних явищ, тобто не може служити поняттям.

Політика пов'язана з усіма сферами суспільства і активно впливає на них. Вона тисне на долі країн і народів, на відносини між ними, впливає на повсякденне життя людини. Питання політики, політичного устрою, демократії, політичної влади, держави стосуються всіх громадян, зачіпають інтереси кожного. Адже не випадково говорять, що навіть якщо людина не цікавиться політикою, політика все одно цікавиться ім. А це значить, що не тільки вчені, а й пересічні громадяни не можуть залишити її без уваги [46, с. 121].

Осягнути сутність і зміст категорії «політика» можна на трьох рівнях.

1. На буденному рівні. У цьому випадку громадянин створює первинний, фоновий вигляд політики, який дозволяє йому пристосовуватися до політично організованого співтовариства, знаходити спільні з власними цілями способи взаємин з владою і державою. Буденна свідомість малює «природну» картину політики на основі індивідуального емпіричного досвіду і традиційно сформованих ідей, звичаїв, стереотипів.

2. На науково-теоретичному рівні. Тут формується форма абстрактного мислення, за допомогою якої людина вибудовує в своїй свідомості уявлення про зовнішній і внутрішній зв'язках політики на основі узагальнення і систематизації не індивідуальної, а інтергрупового і універсального досвіду. Специфіка цього рівня складається в раціонально-критичному осмисленні політичної дійсності і створення такої картини світу політики, яка описувала б і пояснювала це явище в цілому.

3. На рівні технологічного відображення, який служить якісним різновидом наукової свідомості, що формується для вирішення конкретного політичного завдання і представляє науку як особливе «мистецтво», «ремесло», «майстерність». Цей рівень істотно впливає на методи формування і розвитку такого роду знань, способи їх організації та форми втілення.

Отже, політика – одне з найбільш поширених і багатозначних слів як в українській мові, так і в багатьох інших мовах світу. У повсякденному житті політикою часто називають будь-яку цілеспрямовану діяльність, будь то діяльність керівника держави, партії чи фірми або навіть ставлення дружини до свого чоловікові, підпорядковане певній меті [67, с. 29].

Структура політики – це рішення та дії. Перше базується на виробленні цілей, друге – на використанні влади. Якщо в ході висвітлення будь-якої політичної події спотворити один із структурних елементів, воно може інтерпретуватися як явище неполітичної сфери: банальне правопорушення, економічна боротьба, культурне явище, випадок місцевого значення, звичайна історія. І навпаки, «додавання» до неполітичних явищ зв'язку з суспільним

інтересом може зробити його політично значущим, що нерідко використовується для маніпулювання суспільною свідомістю (наприклад, в виборних кампаніях).

Політика забезпечує цілісність суспільства завдяки взаємодії її структурних елементів [68, с. 81]:

1. Оскільки політика – це перш за все свідомо діяльність людей, які беруть участь в ній, остільки першим її елементом є суб'єкти політики: індивіди, соціальні групи, шари, організації, прямо або опосередковано беруть участь в процесі реалізації державної влади або здійснюють вплив на неї. Суб'єкт політики може бути структурно організований і являти собою соціальний інститут, як, наприклад, політична партія, профспілка, церква, ЗМІ, держава, міжнародна організація.

2. Суб'єкти політики вступають в політичні відносини, тобто відносини розподілу і використання державної влади на основі політичних інтересів, а також цілей, установок, ціннісних орієнтацій, вірувань, ідеалів, якими вони керуються у своїй діяльності.

3. Співвідносячи їх з реальними умовами свого буття, суб'єкти політики усвідомлюють зміст своїх політичних інтересів. Так формується система оцінок, смислів і тверджень, які складають зміст політичної свідомості. Оцінка реальної дійсності, участь в політичному житті можуть здійснюватися на основі емоцій, почуттів, переживань, що утворюють політичну психологію. Але політична участь може бути раціонально осмисленою і будуватися на основі проходження системі уявлень – політичної ідеології.

4. Реалізація усвідомлених інтересів передбачає взаємодію з іншими групами, що мають інші потреби, і інститутами влади. Характер взаємодії учасників політичного життя (конфронтація між ними або згода і терпимість, політична боротьба або співпраця) залежить від зрілості політичної культури суб'єктів, стану суспільства (його процвітання, стабільності або кризи). Виникаючі соціальні потреби груп та індивідів вимагають своєчасного представництва і задоволення. Для цього існує система інститутів законодавчої,

виконавчої та судової влади. Вона повинна адекватно реагувати на політично значимі потреби, реалізовувати їх у формі управлінських рішень, тобто керувати соціальними процесами і регулювати їх. Однак ефективність управлінських рішень значною мірою залежить від наявності зрілої системи представництва інтересів, що включає партійну систему, групи інтересів (ЗМІ, бізнес, церква і т. д.) громадські організації, які здатні чітко сформулювати дійсні потреби суспільства і довести їх до владних структур у вигляді вимог, програм і т. д. Держава та її органи, партійна система, групи тиску, громадські рухи складають політичну організацію суспільства, покликану висловлювати загальнозначущі, групові і приватні інтереси [54, с. 54].

Мета в політиці має відмінне від філософського значення і являє собою не тільки передбачати результати діяльності і спрямовуючий людину мотив. Вона може стосуватися виключно потреб групи людей, може бути пов'язана з поділом загального (території, майна, слави чи чогось, що належить багатьом, з позначенням положення людини в суспільстві або забезпеченням безпеки, з реакцією на зовнішній вплив до індивіда і т. д. Іноді мету можна позначити як одну з альтернатив, що має особливу цінність, наприклад, як інформацію, захищену від зазіхань носіїв інших інформацій. При цьому мета завжди має етичну сторону: вона спрямована до блага в розумінні постановника.

Мета має і об'єктивний, і суб'єктивний характер. Вчені, письменники і філософи відзначали наявність сили, яка змушує людей спрямовувати свою діяльність до однієї мети, бо суспільне буття визначає суспільну свідомість. Чим більше людей залучені в прагнення до здійснення мети, тим більше в ній політичної ваги. Найбільші цілі пов'язані з майбутнім всього людства. Реалізація об'єктивної потреби виражається в суб'єктивних політичних рішеннях. На постановку мети впливають держава, партії, групи тиску, лідери, ідеологічний апарат, ЗМІ, культура. Рівень суб'єктивності мети дозволяє говорити про політику як гарну чи погану (якщо є загально визнана об'єктивна мета, що буває вкрай рідко) і оцінювати її «творця» як історичного діяча, який володіє пристрастю, почуттям відповідальності, «окоміром». Уміння

суб'єктивно поставити і виконати завдання, що відображає об'єктивну потребу з урахуванням конкретних обставин, робить політику мистецтвом. Великий політик здатний суб'єктивно, інтуїтивно об'єктивувати мету, зробити суспільно затребуваною. Неясна мета слабого політика, погано орієнтується в реаліях і захопленого етичним імперативом, призводить до політичної кризи.

Мета в політиці має інноваційну спрямованість. Чим більше новизни, тим більше в ній політики, тим сильніше вона мобілізує людей. Завоювання світу, хрестові походи, відкриття нових земель, побудова світлого майбутнього захоплювали не тільки ентузіастів і романтиків, а й широкі маси населення, які вважали себе учасниками великої політики, творцями Історії. Однак надмірна новизна і політизованість ставить під загрозу розпаду сформовані зв'язки, і не завжди потрібна в громадській діяльності. Так, більшість державних службовців, які займаються рутинною роботою, пов'язаних з повторенням відомих управлінських процедур, роботою з документами, по суті, є чиновниками, а не політиками. (Хоча традиційно в предмет політології включається адміністративна наука.) Вважається, що для стійкого і демократичного розвитку суспільної системи співвідношення новизни, тобто чистої політики, і спланованої детермінації становить 20% / 80% [85, с. 31].

Функції політики. Перша функція політики, відзначена ще древніми греками, - створення і підтримання порядку. Чим складніше суспільство, чим різноманітніше структури держави і громадянського суспільства, тим вище цінність організаційного устрою в ньому. Порушення суспільного устрою або створення альтернативи йому призводить до плутанини, настанню «смутного часу», «двовладдя». Люди живуть в умовах диктатури, але скидають її, як тільки вона слабшає. Від безладу мучиться все населення, а від державного порядку можуть страждати тільки деякі. У ряді країн існують політичні сили, які встановили свої системи відносин між людьми в частині території, що рівнозначно відсутності єдиного суспільства, нації, держави. Якщо немає визнаних усіма людьми норм і правил взаємовідносин, то виникає непередбачуваність суспільного життя і безглуздість будь-якої діяльності.

Функції політики – це основні напрями її впливу на суспільство. Оскільки вплив політики на суспільство є багатоманітним, то виокремлюються багато різних її функцій. Головною з них є та, що випливає із самої сутності політики та її соціального призначення і полягає у керівництві та управлінні суспільними процесами й забезпеченні завдяки цьому єдності та цілісності суспільства.

Як соціальний інститут політика покликана виконувати в суспільстві ряд важливих функцій:

- ціннісно-орієнтаційну – політика виражає інтереси соціальних груп, дає поштовх до визначення колективних цілей, програм суспільного розвитку;
- управлінську – політика здійснює керівництво політичними й суспільними процесами в інтересах окремих соціальних груп і суспільства в цілому, дозволяє вирішити соціальні й політичні протиріччя;
- інноваційну, сутність якої полягає у сприянні реалізації певних інтересів, цілей і завдань. Саме політика створює нові форми організації, забезпечує зміну й розвиток суспільства;
- інтегруючу – здійснюючи управління різними сферами життя суспільства, політика як соціальний інститут інтегрує розвиток різних сфер суспільства;
- прогностичну – політика розробляє визначення перспектив суспільного розвитку, створення різноманітних моделей майбутнього стану економічної, політичної системи тощо;
- соціалізації – політика забезпечує формування особистості, її виховання і всебічний розвиток, розширення її світогляду [66, с. 68].

Отже, політика як сфера керівництва та управління суспільними процесами може стосуватися різних областей діяльності людини, що дозволяє виділяти різні види державної політики. Залежно від того, в якій сфері суспільної життєдіяльності здійснює політика свої численні функції, розрізняють економічну, соціальну, демографічну, аграрну, культурну, технічну, військову, національну та іншу політику.

За спрямованістю політики на вирішення внутрішніх чи зовнішніх завдань виділяють внутрішню і зовнішню політику. Якщо суб'єктами політики виступають народи, держави, суспільні рухи і організації різних країн, а предметом їхніх стосунків є питання економічної, соціальної, політичної, правової, військової, гуманітарної і т. д. співпраці, то мова йде про міжнародну політику.

Включаючись в політичне життя суспільства і держави, люди по-різному визначають спосіб і міру своєї участі в ньому. Це залежить від стану об'єктивних політичних відносин, заходів і способів залучення особистості, соціальних груп, шарів в них, суб'єктивного вираження культури в різноманітних формах і видах політичної активності і діяльності. Єдність об'єктивних і суб'єктивних сторін становить зміст діяльності суб'єкта, яке своєрідно проявляється в різних політичних процесах.

Політичний процес – це сукупність видів діяльності політичних суб'єктів, гарантованих правовим законом, політичними нормами і включених в динаміку практично-політичних відносин, що охоплюють всі стадії розвитку політичної системи суспільства. Політичний процес безперервний, складний і суперечливий. Він може розвиватися в різних напрямках, накладати одну діяльність на іншу, стадію на стадію, бути єдністю різноманіття і різноманіттям єдності [28, с. 78].

Політичний процес має наступні стадії: виявлення та узгодження інтересів, формування мети і програм діяльності; обговорення і прийняття політичної програми; реалізація програми в діяльності соціально-політичних спільнот, інститутів, особистості; контроль за її реалізацією; оцінка результату, визначення видів відповідальності суб'єкта за реалізацію програми, її успіх або провал.

Конкретний політичний процес є відображенням потреб і інтересів людей, які є вихідним механізмом його становлення та подальшої реалізації. Кожен окремий політичний процес, кожна його стадія обумовлюються мотиваційним аспектом людської діяльності, що представляє собою його початок і відносний

результат. Вилучення із предпроцесу і самого процесу суб'єктивного, людського виміру веде до знеособлення або надання мотиваційному механізму якості однодумності.

Діяльність – це спосіб існування людини, суспільства, характеристика всіх видів людської індивідуальної і колективної активності. У ній відбувається процес творчого перетворення дійсності, зміна самих людських суб'єктів. Основними ознаками людської діяльності є: свідомо доцільність, продуктивно-перетворювальний характер, соціальність, солідарність та ін.

Конкретних видів діяльності незліченна безліч. Вони можуть бути класифіковані за формою, способом здійснення, суб'єктами та об'єктами, просторової і тимчасової характеристики, сфер суспільного життя та іншими критеріями. Одним з видів людської діяльності є політична діяльність.

Політична діяльність – це спосіб включення індивідуальних і колективних суб'єктів в політику, форма прояву їх активності в ній. Її слід відрізнити від політизації. Політизація фіксує ставлення мас до структур політичної влади, лідерів, політичних партій і т. д. Політична діяльність – дії людей, що мають певні цілі і свідомо використовують засоби для їх досягнення.

Політична діяльність своєрідно виражається в конкретних формах, видах активності суб'єктів, має свою специфіку. Найважливішими характеристиками специфічних рис політичної діяльності є: орієнтація дій суб'єктів на загальноколективні проблеми; використання політичної влади як головного засобу досягнення цілей; основним інститутом вирішення спільних проблем виступає держава; тісний взаємозв'язок і взаємодоповнюючі з іншими видами людської діяльності і т. п. [28, с. 59].

Оскільки історія переписується, міфологеми переосмислюються і, як це часто буває, політичні символи замінюються новими, якщо вони втратили свою ідеологічну роль ідентифікації. Як це часто буває, гострота політичної реакції є дзеркальною до того, що політичні символи означають. Так, у сучасних умовах російсько-української війни практика існує практика демонтажу літери Z, як політичного символу з вивісок “Pizza”. Це можна пояснити відповіддю

приватного підприємця на воєнні злочини військ зі сторони Росії, коли рівень усвідомлення жорстокості у відношенні до цивільних громадян призводить до обережності щодо збереження репутації в українському суспільстві. Зважаючи на це, ми також можемо зрозуміти реєстрацію Закону №7214 “Про заборону пропаганди російського неонацистського тоталітарного режиму, акту агресії проти України з боку Російської Федерації як держави-терориста, символіки, яка використовується збройними та іншими воєнними формуваннями Російської Федерації у війні проти України” [57].

Російська Федерація, як нащадок СРСР, зберігає антиукраїнську політику, яка перейшла від критики змін у символічному просторі та політичного вектора до війни з Україною, продовжує використовувати радянські символи публічному просторі - у так званій “ДНР”, вивішуючи радянський прапор на одному із танків РФ, використовуючи прапор під час акції проти українських емігрантів в Німеччині [55], [50], [25]. У соціальній структурі будь-який радянський політичний символ, як і союз, повинен був демонтованим одразу після набуття незалежності УРСР, однак питання декомунізації триває досі у процесі, що є фактом сили проросійської пропаганди в СРСР.

Подальша доля комуністичних (радянських) політичних символів у публічному просторі найчастіше визначається безпосередньо міською радою міста. Так, перший демонтований пам’ятник Леніну в УРСР був переміщений до складу міського управління комунального господарства, а потім його передали на баланс Львівської кераміко-скульптурної фабрики [82], де перетопили. Львівський Ленін з бронзи на площі Оперного театру був перетоплений, а деякі переміщені за межі міста, тоді як прапори та інші металеві конструкції перенесли до складів міської ради та згодом списані, передані, продані, розкрадені.

Фотограф Нільс Аккерманн і журналіст Себастьян Гобер обстежили Україну в пошуках залишків цих повалених Ленінів. Вони знаходяться в найрізноманітніших місцях: Леніна знаходили в садах, сміттєзвалища та складах. Розрізаний на шматки, обмазаний фарбою, перетворений на козака чи

Дарта Вейдера і, попри всі спроби громадянського суспільства знизити статус, пам'ятники зберігають свою символічну якість, чинять опір усім, як би їх не хотіли відокремити їх від їхньої історії. Їх книга-фотоальбом показує роль міської влади не лише в політиці декомунізації, а процесу політики пам'яті. Так, в статті “Прощавай, Ленін: куди поділися пам'ятники "вождю пролетаріату”” після демонтажу пошуки давались важко - як з'ясувати, кому офіційно належать всі ці пам'ятники, на чиєму вони балансі, хто і як може ними розпоряджатися? Так, наприклад, у Мелітополі, автори проєкту розповідають, що “у великому комунальному ангарі, зберігалось одразу три величних ленінських монументи. Ми намагались потрапити туди, але місцева адміністрація міцно тримала проти нас оборону. Ми ходили на зустріч до мерії, писали офіційні запити, пояснювали, що хочемо просто зробити знімки для документального проєкту. Але чиновники зробили все, щоб звести наші намагання нанівець” [84].

Якщо ми звернемося до законодавства, для пошуку чіткого тлумачення “демонтажу”, то ви зрозуміємо, що в Законі №317-VIII та Законі “Про охорону культурної спадщини”, не вказано, що демонтаж - це не пошкодження або знищення, а фактично лише перенесення з публічного простору в інше [35]. Цим ми можемо пояснити практику знищення символу вночі самовільно, знесення комунальними службами без збереження цілісності об'єкту та його елементів. Відсутність процедури передачі комунальної власності політичних символів в умови, які б спонукали до наукового дослідження говорить про складність політичного питання оцінки історії, яка важко сприймається основним електоратом.

Досі не діє й обіцяний урядом та КМДА музей радянської окупації для всіх демонтованих з публічного простору радянських монументів, барельєфів та мозаїк, хоча влада в Києві та прийняла рішення [52]. Проблемою стала відсутність бюджетних коштів, а тому в Україні немає централізованої політики пам'яті щодо декомунізованих об'єктів. Серед декількох ініціатив можна виділити Музей тоталітаризму в Херсоні, що відкрився у приватному

будинку Віталія Трибушного у 2015 році, муніципальну інституцію Музей “Територія Терору” у Львові, а також Музей пропаганди в Шепетівці.

Знищення політичних символів можна виокремити як факт громадської позиції всупереч діям закону. Так, громадянин може бути покараний законом, адже може бути задіяна стаття 297 "Наруга над могилою" або ж стаття 194 “Умисне знищення або пошкодження майна” [49]. Безсистемність знищення призводить до осідання елементів публічної пропаганди в приватних колекціях або ж утилізація на сміття або території заводів у вигляді окремих елементів. Іншою ж практикою залишається повторне використання каменю, металу, тканини, хоча й трапляються випадки продажу на публічних торгах - так, наприклад, у Новгороді-Сіверському пам’ятник Леніну продали за 714 тисяч 1 гривню і 5 копійок [69]. Початкова ціна була 394 тисячі гривень. У торгах брали участь 8 покупців за даними торгового майданчика Prozorro.

3.2. Особливості формування нових політичних символів-замінників

Нікель Аккерман, автор книги-фотоальбому “У пошуках Леніна”, зауважив що у більшості випадків процес демонтажу, знищення пам’ятників Леніну в Україні мало опосередкований характер до самого Леніна [31]. Дійсно, для багатьох людей, це скоріше був символ не управління комуністичної партії, а скоріше символом ігнорування інтересів громадян поза часовими межами, що найчастіше призводить до революції. Бажання реваншу неможливо було задовольнити у вигляді особистого фізичного протистояння через закритість ієрархії, захист законом. У такому випадку єдиними найближчими елементами, що символічно уособлюють правління, порядок або режим політичного лідера або групи правління є політичні символи.

Політичні символи пропонують уявлення політичної реальності, яке є “скороченим” і певною мірою емоційно скошеним. Для деяких теоретиків це робить політичний символізм за своєю природою проблематичним, оскільки він заважає людям усвідомлювати свій політичний світ “таким, яким він є насправді”, і може спонукати їх підтримувати правителів і політику, що суперечить їхнім інтересам. Однак соціальна та політична реальність є надто складною та багатосаровою, щоб її можна було сприйняти у її сирому вигляді без когнітивних скорочень, вказівників та підсумків, які надають символи.

Якщо говорити про Леніна, то його культ є насправді мало пов’язаний з безпосередньо життям даної особи [32]. Сформувавши послідовність єдиної лінії ідеї комунізму, починаючи з Маркса, Енгельса до Леніна логічним здавалось і правління кожного наступного генерального секретаря, для яких вигідно відбувалась інтерпретація ідей марксизму та комунізму, які ставали лозунгами, а потім і політичними символами комуністичної партії на ряду з інтернаціоналізмом. Однак процес розпаду радянського союзу почав процес демонтажу політичних символів у просторі міста.

З появою перших ініціатив демонтажу політичних символів в українських містах основна ідея символу-замінника мала зрозумілу форму. Маючи пусті флагштоки, місцева влада почала вивішувати прапори синьо-жовтих кольорів

на заході України у 1989 році [51]. У випадку гасел на будівлях центральних районів міст за демонтажем не послідував процес заміни політичними символами, в більшості на даних конструкціях розміщували рекламу [20].

Найважчим елементом демонтажу були пам'ятники. Якщо ж групою людей з комунальних служб, прапор або портрет можна було безпроблематично зняти без уваги громадян, то пам'ятник з граніту або металу можна було зняти лише за допомогою техніки. До того ж демонтаж пам'ятника сам по собі набував політичного символізму та був політичним актом, як і перетоплювання пам'ятника на новий. Якщо ж демонтаж 1990-х відбувався як символ заміни управління комуністичної партії до управління міською владою, то починаючи з 2014 року, воля громадян значно розширилась, як і використання політичних символів в публічному просторі.

Серед основних методів використання символів заміників у процесі декомунізації можна виділити маркування синьо-жовтими кольорами або малим гербом України об'єктів політичної символіки або встановлення замість символічних елементів нових символів-замінників. Так, наприклад, найбільш популярним символом-замінником замість пам'ятника в центрі українського міста є Тарас Шевченко. Використання такого символу пов'язане двозначним трактування літературної творчості Шевченка в радянській пропаганді, а також необхідності включення Тараса Шевченка як важливого елемента української ідентифікації як частини образу демократії соціалістичних республік у складі радянського союзу, адже описуючи як поета-демократа, російська культурна політика формувала імідж союзу незалежних республік, які могли вийти з нього за Конституцією 1977 року [20]. Однак, фактично, рішення не могло бути прийняте без дозволу Росії, яка, як імперія, уніфіковувала інші культурні коди, що були невідповідні для утвердження своєї монополії. Цим можна пояснити використання пам'ятників російських представників культури, російських воєнних діячів Другої Світової війни та інших війн в українських містах, де дані особи навіть не були. Політичний символізм даних елементів мав на меті

сформувати російський символічний простір для подальшої експансії вже фізичного простору республік, а далі інших країн Європи.

Починаючи з 2014 року, випадки використання політичних символів у процесі декомунізації стали більш відомими завдяки соціальним мережам та підняттю автономності громадянського суспільства, як і відсутності покарання завдяки державному перевороту. Комічність та іронічність ситуацій, що виникають у рамках протистояння частки представників влади, що були такими під час існування СРСР та стали представниками вже незалежної України рідко стають предметом дослідження. Наприклад, у селі Новоселівка стояв пам'ятник одному з організаторів голодомору Григорію Петровському. З нього зняли табличку і три роки називали "невідомо ким". Водночас як свідчать документи, це пам'ятник Григорію Петровському і його буцімто зруйнували у 2016 році, але пам'ятник не зносили через позицію колишньої сільської влади аж до 2021 року [26]. Ми проаналізуємо інші відомі нам випадки використання українських символів як символів заміників як для збереження радянської символіки, так і їх знищення.

Для збереження у фізичному просторі, але змінюючи символічний простір, а також зважаючи на популярність символу Тараса Шевченка у 2016 році українські військові в Луганській області запропонували свій оригінальний варіант декомунізації - пам'ятник Леніну був перемальований в кольори державного прапора України [79]. Більш продуманою практикою збереження пам'ятника на його місці є акція Юрія Гудименка у Запоріжжі, де Леніну одягнули вишиванку, адже, за словами ініціатора, "я в цьому районі виріс, звик його бачити саме таким, який він зараз і є. Тому після харківських подій вирішив спробувати врятувати монумент. Я вважаю Леніна героєм однозначно негативним, але замість того, щоб його прибрати, краще повісити поряд табличку з усіма його гріхами проти українського народу" [83]. Такі дії поєднання символів говорять про проблему фізичного та символічного простору політичних символів після закінчення їх ідеологічної ролі.

Для багатьох людей пам'ятники радянським діячам асоціювалися із правлінням Януковича, російською агресією, тоталітарним радянським режимом, соціалістичною економікою, знищенням української культурної спадщини. Серед випадків використання символів-замінників, які розкривають природу політики пам'яті є інший випадок у Запоріжжі, де в парку на одній з баз відпочинку на березі Дніпра, пам'ятник комуністичному вождю Володимиру Леніну перетворили на пам'ятник п'ятому президенту України Петру Порошенку [78]. Раніше цей пам'ятник був обезголовлений невідомими активістами - очевидно, прихильниками декомунізації в Україні, і довго простояв саме в такому вигляді. За попереднім досвідом, був використаний метод заміни символічного елемента на більш актуальний - це теж є формою переосмислення історії знизу.

Найчастіше нанесення символів все ж таки використовується для безпеки самих активістів, адже самовільний демонтаж, як ми говорили, може бути незаконним. Найчастішим самовільним виявом є перефарбування в українські елементи одягу, домалювання гербу України, обмотування стрічками. Окрім українських видозмін, відбуваються артпрактики з політичним підтекстом у просторі, наприклад, в Одесі замість Леніна був встановлений Дарт Вейдер, образ персонажа кіноепопеї "Зоряні війни", що з'явився в українській політиці в листопаді 2011 року [27]. Відтоді особи з іменем "Дарт Вейдер" стали головою "Інтернет партії України", балотувалися на виборах міських голів Одеси і Києва, виборах Президента України та парламентських виборах в Україні 2014 року. У Черкасах також оригінально інтерпретували пам'ятник Леніну - він був і мисливцем із рушницею, і козаком [81].

Після фізичного демонтажу пам'ятника простір, який був навколо нього рідко коли залишається пустим. Підприємства, для яких відома роль символічного простору бачать вигоду з нових територій для розширення бізнесу, однак у великих містах місце політичного символу є центральним, а тому і виникає ініціатива встановлення нових, що пов'язані більше з локальною історією або ж загальнонаціонального значення.

Практика використання художнього зображення людини залишається наслідком традиційної школи монументального мистецтва УРСР. Внаслідок цього існує критика щодо схожості пам'ятників перших політичних об'єктів на попередні демонтовані [38]. Однак, символічність, що набуває сенсу залежно від контексту є питанням політичної системи, де політика пам'яті допомагає громадян використовувати вільні джерела інформації для переосмислення історії без обману, одночасно стверджуючи політичними символами факти, що актуальні для публічної політики наразі для майбутнього. Серед таких символів є образи українських історичних та культурних діячів, що боролись за незалежність України, а також державних символів і загальноприйнятих символів, як актуальні попри політику - хрест, матері і дитини, предметам виробництва регіону, стравам, студенту і т.д.

Таким чином, основною проблемою залишається переосмислення політичних символів після демонтажу. Нині, під час російсько-української війни, ми бачимо що процес декомунізації продовжується одночасно з відновленням пам'ятнику Леніну в Генічеську. Скоріше за все, російські війська знайшли пам'ятник, який знаходився на обліку міської ради, встановили його і фактично просто поставили у фізичний простір, адже нового символічного значення за час незалежності України він не отримав. Його не помістили у новий простір, не назвали пам'ятнику тоталітаризму та окупації, антиукраїнським, а тому і теза про те, що Ленін є автор і архітектор України знаходить своє підтвердження у діях спеціальної операції в Україні [44].

ВИСНОВКИ

Нашою головною темою роботи є політичний символізм у процесі декомунізації. Він виник як наслідок змін у політичній культурі, зміні відношення політики партії до громадян і зростання впливу громадянського суспільства, його автономії. Рішення міської влади, а також ініціативи активістів не могли бути остаточним та вичерпними у питанні декомунізації в політичному полі органів влади, а тому випадки самовільного знищення та маркування новими політичними символами стали елементами відкритої політичної боротьби у публічному просторі починаючи з відновлення незалежності в Україні наприкінці 20 століття.

У першому розділі ми описали, що політичний символ — це знак або певне уявлення, що вказує на ідею чи якість за схожістю або за умовою. Повсякденне життя насичене символами всіх видів: графічними, звуковими та текстовими символами, жестами, мімікою, одягом. Символи часто діють на підсвідомому або емоційному рівні. Це може пояснити, чому трактування політичних символів завжди викликає інтерес у дослідників, особливо з розвитком технології, де потребувалася теоретизація комунікації та інформації.

Також у першому розділі ми дали проаналізували роботи європейських, в тому числі й українських та американських дослідників політичних символів, щоб дати дефініції політичного символу, яку ми надалі розширили у понятті політичного символізму.

У другому розділі ми визначили поняття декомунізації та показали як почався перший етап декомунізації символічного простору міста з поваленням пам'ятника Леніну у Червонограді. Це була знакова подія, що змогла не лише сформувати явну кризу політичних системи влади і її відношення з громадськості ще тоді української союзної республіки, а й також показала що акт демонтажу є сам по собі політичним символом звільнення від тоталітарного управління. Також ми зауважили як тривала політика декомунізації протягом наступних років вже на основі Указів Президента “Про голодомор”, а також регіональної боротьби за електорат, що давала змішані результати у

символічному просторі аж до моменту Революції Гідності 2013 року, після якої були прийняті основоположні закони про декомунізацію та рекомендації Українського інституту пам'яті щодо демонтажу політичних символів комуністичної (радянської) доби.

У третьому розділі ми сформуваємо основні проблеми, які виникли в процесі декомунізації політичних символів. Перш за все, ми сформуваємо процедури, які були використані на основі законів, для подальших, а саме демонтаж, знищення або музеєфікація. У питаннях демонтажу, політичні символи найчастіше були переміщені спочатку у склади міської ради, а далі безсистемно передавались, продавались, переміщувались. У випадку знищення політичні символи з каменю або металу інколи використовувались для перетоплювання у нові політичні символи або ж також перепродавались. Найважливішим питанням залишалась їх музеєфікація та переосмислення, яке мало б бути для забезпечення критичної оцінки пропаганди з метою неповернення даних політичних символів у публічний простір міста з такою ж метою, як вони ставились назад. Однак, як ми можемо зрозуміти з роботи, кількість монументальної пропаганди та інших символічних елементів рідко систематизовано зберігається через відсутність фізичного простору для консервації, грошей для створення нових просторів, окрім окремих випадків приватних ініціатив.

Проблеми, які виникли у процесі декомунізації стали явними, коли почався пошук нових актуальних політичних символів. Найчастішими елементами ставали Тарас Шевченко, однак є інші випадки формування простору шляхом бюджетної заміни - перефарбування в національний одяг або ж елементів державних офіційних символів.

Як висновок, зважаючи на російсько-українську війну 2022 року, ми не можемо не помітити випадки використання радянської символіки на стороні Росії. Дані політичні символи, які виникли та будуть виникати, використовуються для легітимізації процесу окупації, як вони були до процесу декомунізації. Важливим залишається питання, що об'єкти-символи, які на

думку багатьох прихильників декомунізації мають бути знищені раз і назавжди, залишаються у нашому фізичному просторі. Однак, на нашу думку, не менш важливим питання залишається надання політичним символам нового сенсу для того, щоб незалежно від умов використання політичних елементів радянської пропаганди вона сприймалась як ворожа, антиукраїнська і тоталітарна. Збереження політичних символів у новому просторі має нагадувати поколінням про наочну недопустимість відновлення тоталітарного режиму в кожному українському місті як на заході, так на сході України, а також для нагадування про ворога, що може напасти знову після перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Almond, G. A. and Verba, S. (1963) “The Civic Culture: political attitudes and democracy in five nations”, Princeton, NJ: Princeton University Press.
2. B. Barry (1989) “A Treatise on Social Justice: Theories of Justice, vol. 1”, London: Harvester-Wheatsheaf.
3. Burke, K. (1962), “A grammar of motives”, Cleveland, OH: World Publishing.
4. Chinese Political Culture, 1989–2000. Edited by Shiping Hua. [Armonk, NY: M. E. Sharpe, 2001. 370pp. Hard cover 26.95, ISBN 0-7656-0566-X.] - Volume 171.
5. Dictionary.cambridge.org. 2022. information. [онлайн] Доступ: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/information>> .
6. Edelman, M. (1985), “The symbolic uses of politics”, Urbana: University of Illinois Press.
7. Edelman, M. E. (1971), “Politics as symbolic action”, Chicago: Markham.
8. Edelman, Murray. (1967), “The symbolic uses of politics”, Champaign: University of Illinois Press.
9. Elder, Charles D., and Roger W. Cobb. (1983), “The political uses of symbols”, London: Longman Publishing.
10. Harold D. Lasswell (1938), “What Psychiatrists and Political Scientists Can Learn from One Another”, Psychiatry.
11. Lasswell, H. D. (1930), “Psychopathology and politics”. Univ. Chicago Press. Abstract.
12. Lasswell, H. D., & Kaplan, A. (1950), “Power and Society: A Framework for Political Inquiry”.
13. Lasswell, Harold (1948). Bryson, L. (ed.), “The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas”. New York: Institute for Religious and Social Studies.
14. Harold D. Lasswell, Nathan Leites, and Associates (1965) “Language of Politics Studies in Quantitative Semantics” Massachusetts Institute of Technology Press.

15. Lowell Dittmer (1977) “Political Culture and Political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis” World Politics.
16. P. Pettit (2010) “A Republican Law of Peoples”, European Journal of Political Theory.
17. Shannon C. E., Weaver W. (1949), “The Mathematical Theory of Communication”, Urbana. Univ. of Illinoyce Press.
18. Theiler, T. (2017), “Political Symbolism”. In F. M. Moghaddam (Ed.), The SAGE Encyclopedia of Political Behavior. Thousand Oaks. Аналіз і пілотаж публічної політики / Пітер Кньопфель, Корін Ларю, Фредерік Варон, Наталія Малишева; пер. з фр. І.С. Микитин; Вищ. Ін-т публ. упр. Швейцарії. — К.: Алерта, 2010. — 424 с.
19. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / За загальною редакцією д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки : монографія. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.
20. Бандилко А. На Майдане убрали последнюю рекламную конструкцию, расположенную на крыше. БЖ. URL: <https://bzh.life/ua/gorod/na-majdane-demontiruyut-poslednyuyu-reklamnuyu-konstrukciyu-raspolozhennuyu-na-kryshe/>
21. Боятся знищення бізнесу: підприємці знову влаштували мітинг під Радою. 5 канал. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/boiatsia-znyshchennia-biznesu-fopy-znovu-vlashtuvaly-mitynh-pid-radoiu-263154.html> (дата звернення: 24.01.2022).
22. Бурдьє П. Социальное пространство: поля и практики / П.Бурдьє. – СПб.: Алетейя, 2005. – 576 с. – с. 91-103.
23. Бурдьє П. Социология политики: Пер. с фр./Сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко./ — М.: Socio-Logos, 1993. — 336 с.
24. Бурдьє П. Практичний глуд / П'єр Бурдьє. — Київ : Український Центр духовної культури, 2003. — 503 с. – с. 20-36.

25. Бушуєв М. Проросійські демонстрації в Німеччині. Як реагують німці | DW | 11.04.2022. *DW.COM*. URL: <https://www.dw.com/uk/проросійські-демонстрації-в-німеччині-як-реагують-німці/a-61438633>
26. В Україні демонтували останній пам'ятник Петровському. *Національний музей Голодомору-геноциду*. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/news/v-ukraini-demontuvaly-ostannij-pam-iatnyk-petrovskomu/>
27. Волчек Д. Як Ленін поступився місцем Дарту Вейдеру?. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27333970.html> (дата звернення: 20.04.2022).
28. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. Політологія: підручник. — Харків, ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. — 180с.
29. Вятрович В. Декомунізація і академічна дискусія. *Крутька*. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/dekomunizatsiya-i-akademichna-dyskusiya>
30. Вятрович В. Сьогодні на Уряді: невідкладна декомунізація. *Українська правда* - *Блоги*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/viatrovych/551ad27b9190a/>
31. Гайдай О. Кам'яний гість. Ленін у Центральній Україні. Видання друге / Олександра Гайдай. — Київ: К.І.С., 2018. — 280 с.
32. Гайдай О. Протистояння навколо минулого, або пам'ятники Леніну в Центральній Україні. *Головна - Україна модерна*. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/gaidai-lenin-monuments>
33. Гончарук Т. В. Політологія: лекційний курс і практикум / Т. В. Гончарук. — Тернопіль. — 370 с. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. — К.: Знання України, 2002. — 127 с.
34. Горох М. Золото – державі! Торгсин у радянській Україні, 1931–1935. Київ: НРЕС НРЕСС, 2020. 320 с.: іл. – 34-52.
35. Гриценко О. А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

- ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України. – К, 2019. – 320 с.
36. Гриценко О. А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України. – К, 2019. – 320 с. – с. 102-127.
37. Денисюк С.Г. Символ як форма політичної комунікації. – с. 1-11 URL: [http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8909/Символ як форма політичної комунікації.pdf](http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8909/Символ%20як%20форма%20політичної%20комунікації.pdf) .
38. Запасний Ленін. "Антидот" і "детокс" від "Дня". URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/zapasniy-lenin>
39. Збірник наукових статей студентів ФІМ (за результатами підсумкової наукової конференції з Політології). – Вінниця, 2016. – 240 с.
40. Інформаційна складова державної політики та управління: Монографія / С.Г.Соловйов та ін. ; за заг. ред. д. держ. упр., проф. Н.В.Грицяк. – К.: Вид-во К.І.С., 2015. – 320 с. Авторські: 5.2. С. 254 – 263. У співавтор: Вступ. С. 5 – 8; 1.4. С. 64 – 70. – с. 32-43.
41. Карман В.В. Кримінально-правове забезпечення охорони державних символів України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація канд. юрид. наук. Дніпро, 2020. Карман В.В. Кримінально-правове забезпечення охорони державних символів України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація канд. юрид. наук. Дніпро, 2020. – с. 112-184.
42. Картунов О., Маруховська О. І спокій тільки сниться // Політичний менеджмент - 2003. - № 1 - С. 102-109.
43. Кіпіані В. Останні тижні маю нічні чергування. І іноді нема багато роботи, то вирішив систематизувати давно намічене. Почав з вулиць Києва, які *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/vakhtang.kipiani/posts/pfbid02uZe7QTT6a5xC PxGYXUgTqfjTqFXgDirpz3FteZLa5j1rX2tCaUiNCpnFNxUyQ1Lbl>

44. Кліщук Л. У захопленому Генічеську окупанти встановили пам'ятник Леніну. *Новинарня* - новини України, що воює. URL: <https://novynarnia.com/2022/04/18/u-zahoplenomu-genichesku-okupantu-vstanovyly-pamyatnyk-leninu/>
45. Конарева Л. Як викинути Леніна з голів українців?. *Урядовий Кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-vikinuti-lenina-z-goliv-ukrayinciv/>
46. Конон Н. Теоретичні засади дослідження пу! блічної політики в сучасній політичній науці // "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. — К., 2012. — Вип. 60 — С. 653—657.
47. Конституційні подання за станом на 30 травня 2017 року. *Конституційний Суд України* | *Офіційний вебсайт*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyuni-podannya-za-stanom-na-30-travnya-2017-roku>
48. Котубей О. "Одна з речей, яку нам треба зробити, – попуститися з Шевченком": інтерв'ю з Остапом Українцем. *Суспільне. Культура*. URL: <https://suspilne.media/187413-odna-z-recej-aku-nam-treba-zrobiti-popustitisa-z-sevcenkom-intervu-z-ostapom-ukraincem/>
49. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 13 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
50. Кушпіт А. На машині – прапор СРСР: у Білорусі біля кордонів Росії та України багато російської техніки. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/mashini-prapor-srsr-bilorusi-bilya-kordoniv-rosiyi-ukrayini-bagato_n1945882
51. Мельник І. Перша демонстрація з синьо-жовтими прапорами. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/21879>
52. Музей монументальної пропаганди СРСР у Києві відкриють до сторіччя жовтневого перевороту. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/muzey-monumentalnoyi-propagandi-srsr-u-kiyevi-vidkriyut-do-stori-chchya-zhovtnevogo-perevorotu-243160_.html

53. Навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей (доповнено)
Ред. Струкевич О.К., Конотопенко О.П., Лапшин С.А. – Вінниця: Нілан-ЛТД,
2016 р. – 403 с
54. Недяк И. Политический маркетинг. Основы теории. — М.: Весь Мир, 2008.
— 352 с.
55. Новости Донбасса. Назад в СССР. Над Горловским горсоветом подняли
флаг тюрьмы народов. *Новости Донбасса*.
URL: <https://novosti.dn.ua/news/207643-nazad-v-sssr-nad-gorlovskym-gorsovetom-podnyaly-flag-tyurmy-narodov>
56. Орлова Т. Вам смакує салат "олів'є"? Зеркало недели | Дзеркало тижня |
Mirror Weekly. URL: https://zn.ua/ukr/personalities/vam-smakuye-salat-oliv-ye-298158_.html (дата звернення: 24.01.2022).
57. Парламент заборонив воєнну символіку рф та визнав її державою-
терористом | Політична партія "Слуга Народу". *Політична партія "Слуга
Народу"*. URL: <https://sluga-narodu.com/parlament-zaboronyv-voiennu-symvoliku-rf-ta-vyznav-ii-derzhavoiu-terorystom/>
58. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики /
В. Парсонс; пер. з англ. О. Дем'янчук. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська
академія", 2006. — 549 с.
59. Перелік вулиць у місті Києві, які перейменовані протягом 2014-2020
років. *Департамент суспільних комунікацій виконавчого органу кийівської
міської ради*. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/content/pereymenuvannya-vulyc-dekomunizaciya.html>.
60. Пойченко А. М. Політика: теорія і технології діяльності.— К. : Інститут
національних відносин і політології, 1996. —162 с.
61. Політологія: Навчальний посібник / Щедрова Г. П., Барановський Ф. В.,
Карчевська О. В., Мазур О. Г., Михайловская О. Г., Новакова О. В., Пашина
Н. П., Пробийголова Н. В. - Луганськ: Вид-во СНУІм. В.Даля, 2011. - 304 с.

62. Про державні символи України : Постанова Верхов. Ради України від 03.09.1996 р. № 347/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/96-вр#Text>
63. Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні : Указ Президента України від 12.06.2009 р. № 432/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432/2009#Text>
64. Про затвердження списку пам'ятників мистецтва, історії та археології Української РСР : Постанова Ради Міністрів Укр. Рад. Соціаліст. Респ. від 21.07.1965 р. № 711 : станом на 14 верес. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-65-п#Text>
65. Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій : Закон України від 24.05.2012 р. № 4865-VI : станом на 21 трав. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4865-17#Text>
66. Публічна політична діяльність : навч. посіб. / М. І. Пірен. - К. : НАДУ, 2009. - 288 с.
67. Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспір., Чернівці, 1 бер. 2012 р. – Чернівці : Букрек, 2012 – 296 с.
68. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – 3-тє вид., перероб., доп. – К.: Либідь, 2009. – 480 с.
69. Сафарова О. У Новгороді-Сіверському продали пам'ятник Леніну майже вдвічі дорожче. *Суспільне.Новини*. URL: <https://suspihne.media/201571-u-novgorodi-siverskomu-prodali-pamatnik-leninu-majze-vdvici-dorozce/>
70. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
71. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2017. – 496 с. – с. 200-240.
72. Семків В. Падай, Леніне, падай. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/40061>

73. Сімович, О. (2018). Символ – значення – словник: шляхи інтерпретації. *Gwary Dziś*, 10, – с. 111-125. <https://doi.org/10.14746/gd.2018.10.9>
74. Сінченко Д. Кропивницький: місто паралельних вимірів. *Ліга.Блоги*. URL: <https://blog.liga.net/user/dsinchenko/article/26116>
75. Соколов С. Знесено найбільший пам'ятник Леніну в Україні | DW | 17.03.2016. URL: <https://www.dw.com/uk/знесено-найбільший-пам'ятник-леніну-в-україні/a-19122612>
76. Субтельний Орест. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. – К.: Либідь, 1991. – 512 с.
77. Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? / В. Тертичка // Політичний менеджмент. — 2007. — № 1 (22). — С. 10—23.
78. У Запоріжжі Леніна перетворили на Порошенку: фото пам'ятника до і після "декомунізації". *Апостроф*. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2019-10-08/v-zaporozhe-lenina-prevratili-v-poroshenko-foto-pamyatnika-do-i-posle-dekommunizacii/176804>
79. У звільненій Новоселівці Леніна "зодягли" у патріотичні кольори. *Gazeta.ua*. URL: https://gazeta.ua/articles/life/_u-zvilnenij-novoselivci-lenina-zodyagli-u-patriotichni-kolori/576369
80. У секторі Газа ісламісти спалили прапор Франції. Інформаційне агентство Українські Національні Новини (УНН). Всі онлайн новини дня в Україні за сьогодні - найсвіжіші, останні, головні. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1427756-u-sektori-gaza-islamisti-spalili-prapor-frantsiyi> (дата звернення: 24.01.2022).
81. У Черкасах із останнього Леніна зробили козака (ФОТО). *ЗМІ - Новини Черкас та Черкаської області*. URL: <https://zmi.ck.ua/cherkassy/u-cherkasah-z-ostannogo-lenna-zrobili-kozaka-foto.html>
82. Фаріон І. Бронзу з демонтованого Леніна використали на пам'ятник Кобзареві. *Високий Замок*. URL: <https://wz.lviv.ua/far-and-near/417504-bronzu-z-demontovanoho-lenina-vykorystaly-na-pamiatnyk-kobzarevi>

83. ФОТОФАКТ: запорожского Ленина спасла от сноса вышиванка. *Обл.ua* - Сайт города Запорожья. URL: <https://www.061.ua/news/634503/fotofakt-zaporozskogo-lenina-spasla-ot-snosa-vysivanka>
84. Хенгістов В. Прощавай, Ленін: куди поділися пам'ятники "вождю пролетаріату" після демонтажу - Хмарочос. *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2017/10/10/proshhavay-lenin-kudi-podilisya-ram-yatniki-vozhdyu-proletariatu-pislya-demontazhu/>
85. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю. Ж. Шайгородський. — К. : Знання України, 2009. — 400 с.
86. Яковенко М. Справедливість як елемент права / Микола Яковенко // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. — № Випуск 22. — С. 123–129.

ДОДАТКИ

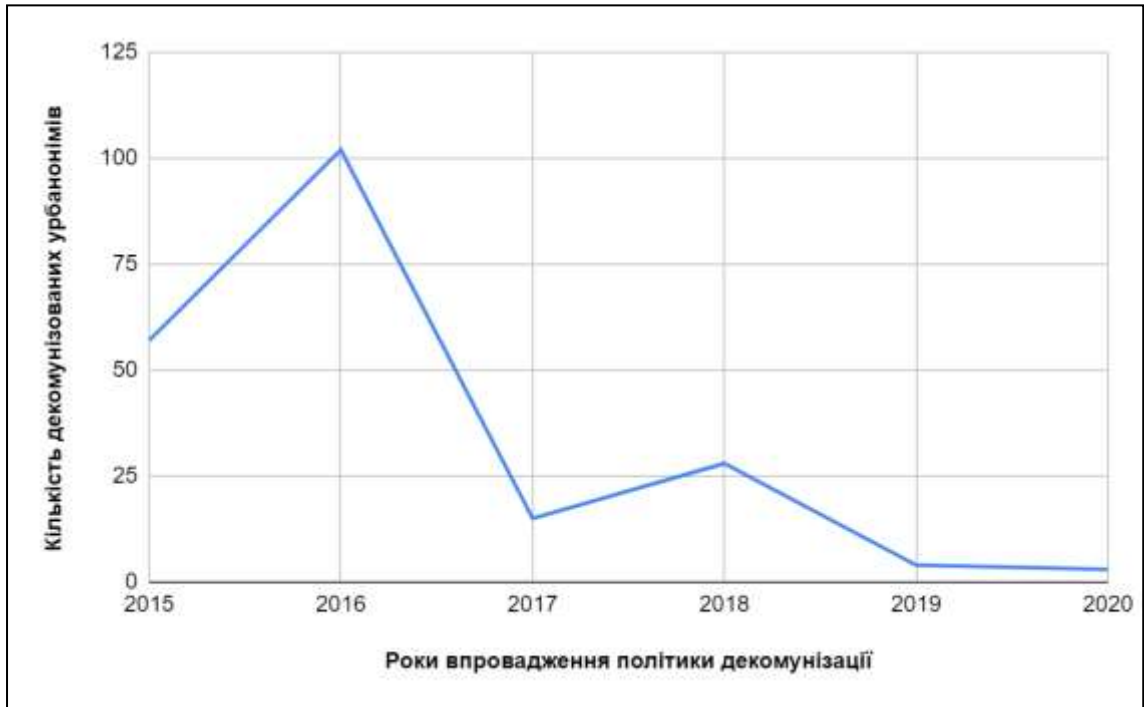

Рисунок 1. Рівень впровадження політики декомунізації 2015-2020 р

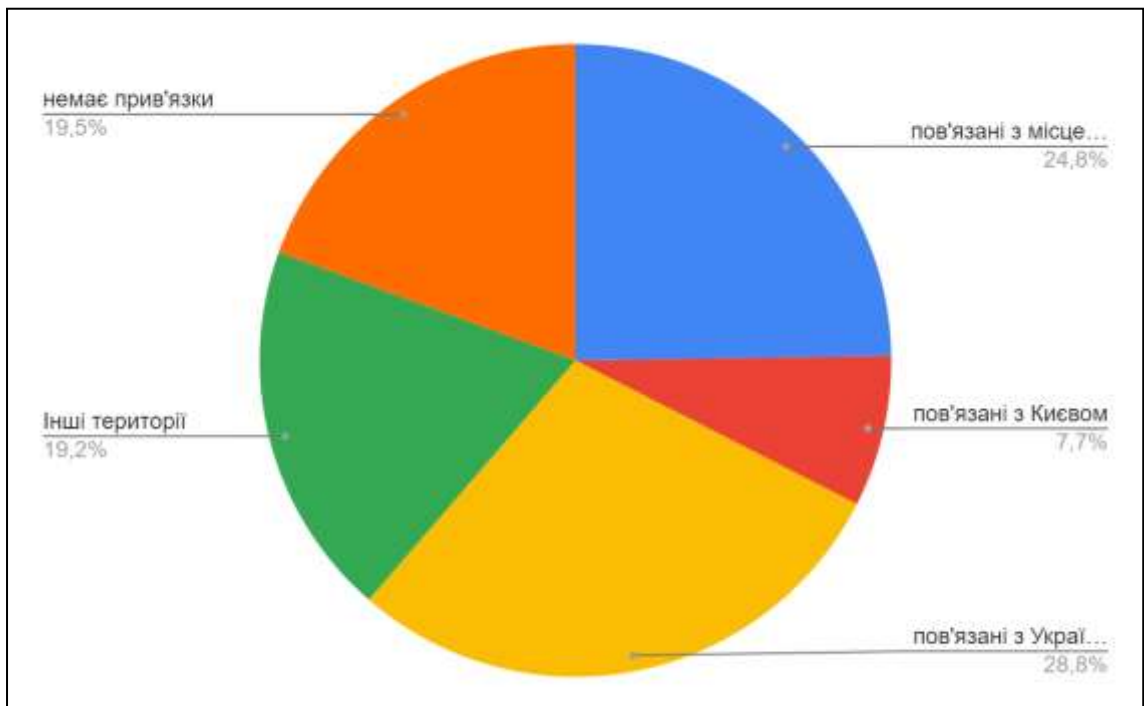

Рисунок 2. Вкоренілість урбанонімії м. Києва

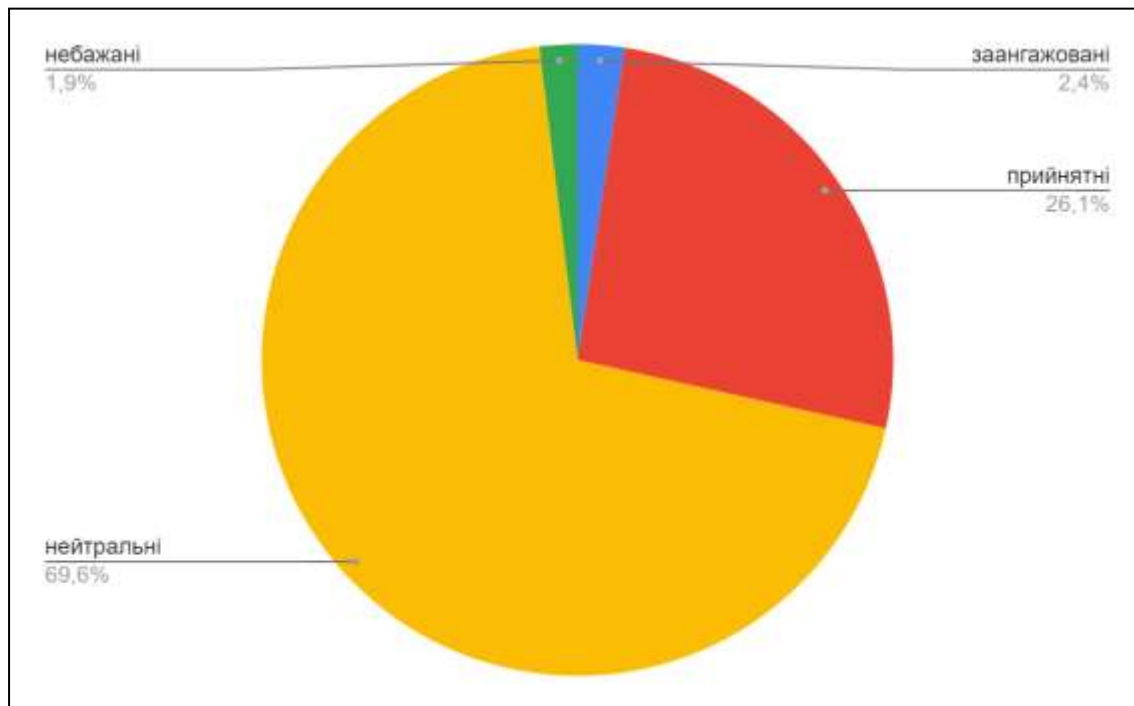

Рисунок 3. Ідеологічна навантаженість м. Києва

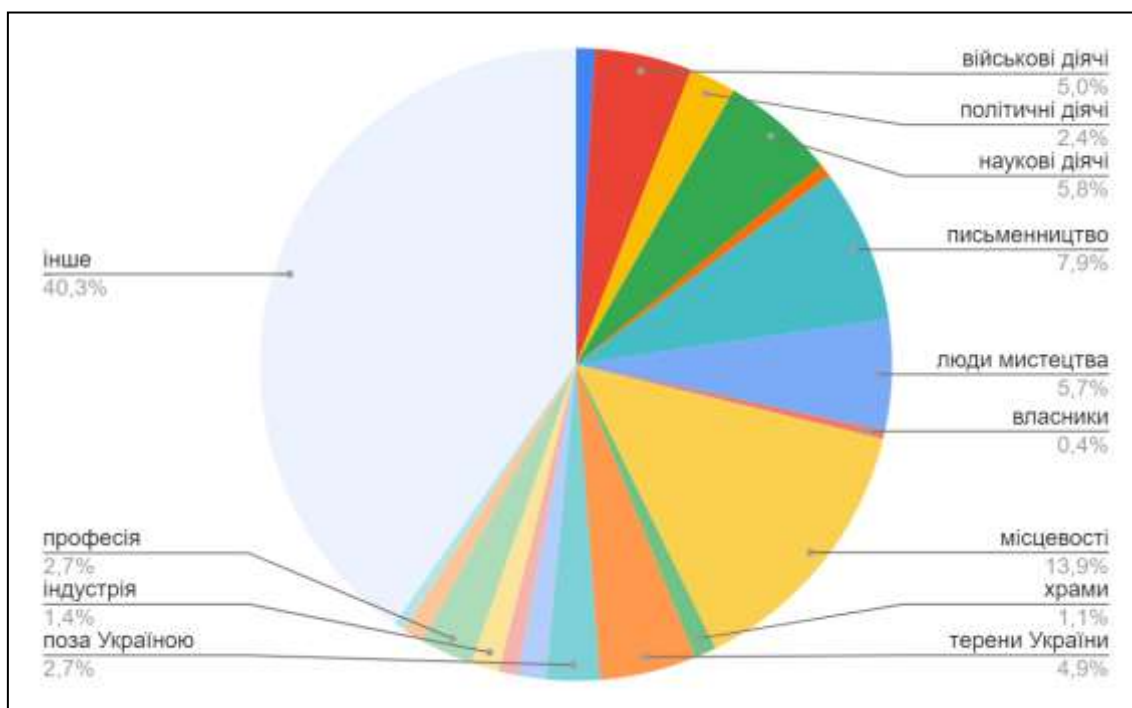

Рисунок 4. Змістовна належність м. Києва

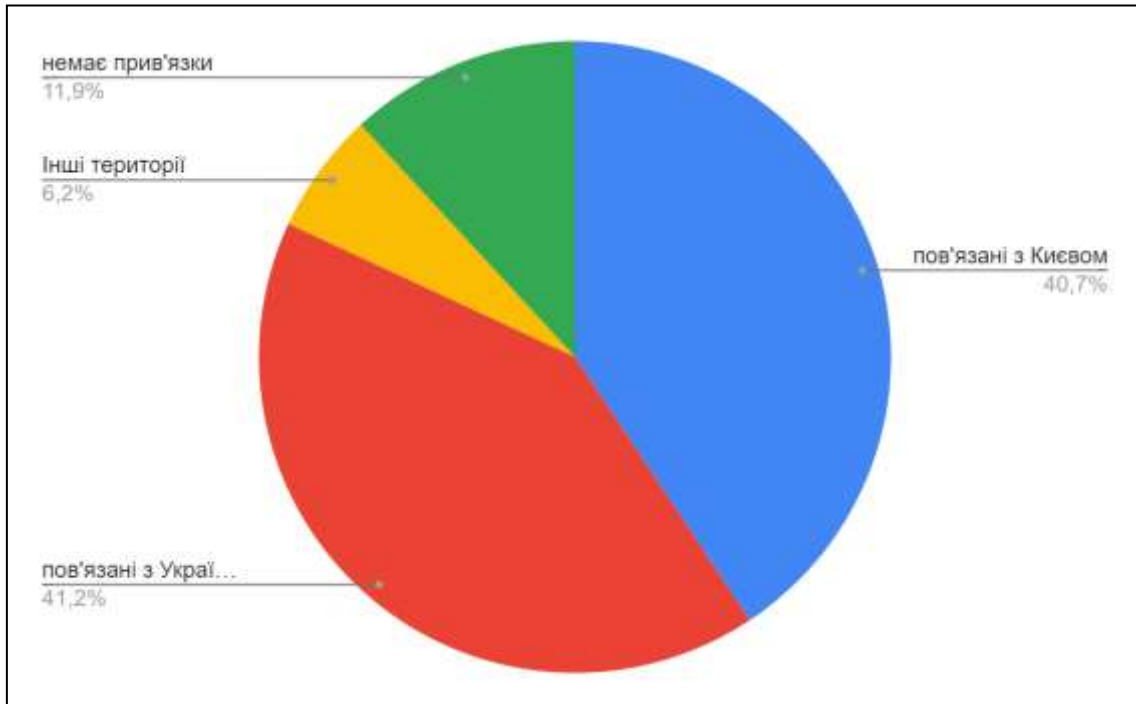

Рисунок 5. Вкоріненість декомунізованої урбанонімії м. Києва

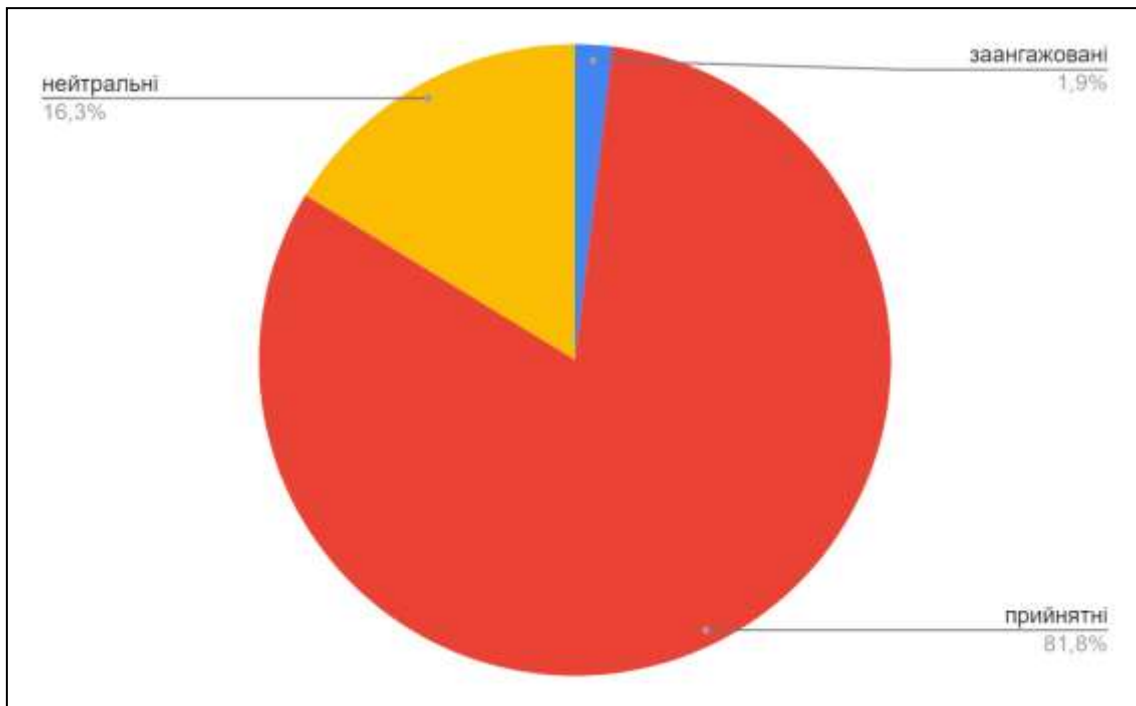

Рисунок 6. Ідеологічна навантаженість

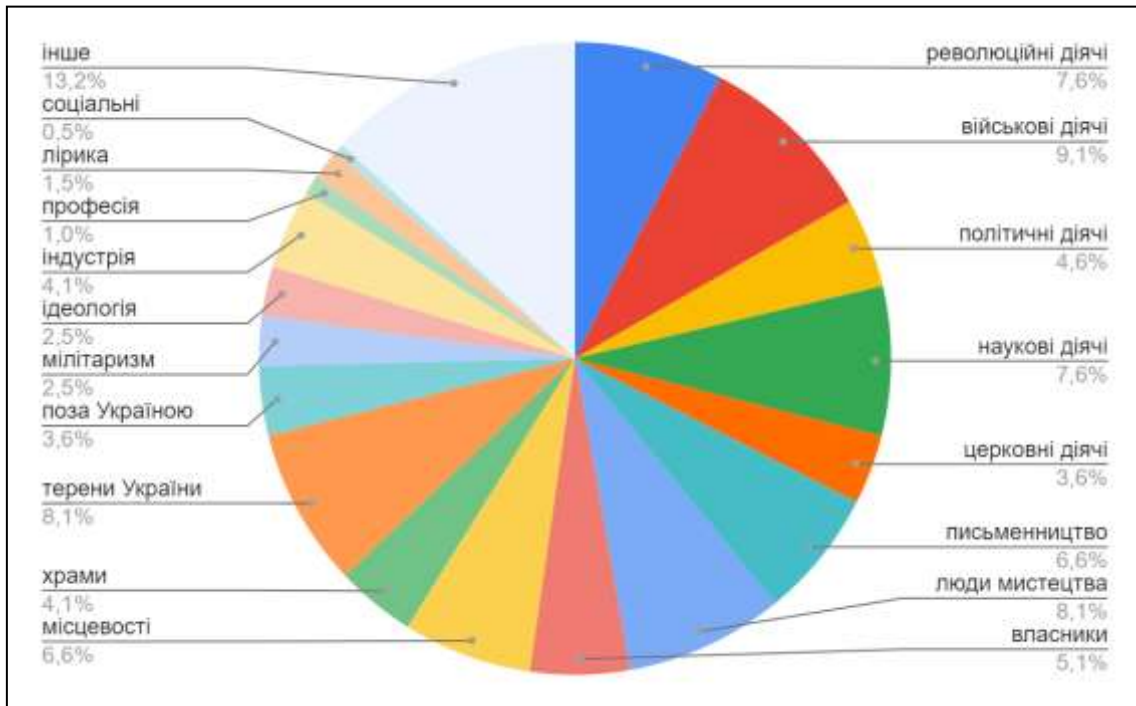

Рисунок 7. Змістовна належність

Категорія "Вкоренілість"	Назви загалом	Перейменовані	Частка (%)
<i>пов'язані з Києвом</i>	220	72	32,7
<i>пов'язані з Україною</i>	820	73	8,9
<i>немає прив'язки</i>	553	21	3,8
<i>інші території</i>	546	11	2,0
<i>пов'язані з місцевістю</i>	704	32	4,5

Таблиця 1

Категорія "Ідеологічна навантаженість"	Назви загалом	Перейменовані	Частка (%)
<i>прийнятні</i>	727	171	23,5
<i>заангажовані</i>	67	4	6,0
<i>нейтральні</i>	1 940	34	1,8
<i>небажані</i>	54	0	0,0
<i>максимально ангажовані</i>	55	0	0,0

Таблиця 2

Категорія "Змістовна належність"	Назви загалом	Перейменовані	Частка (%)
<i>власники</i>	12	10	83,3
<i>революційні діячі</i>	27	15	55,6
<i>церковні діячі</i>	18	7	38,9
<i>храми</i>	31	8	25,8
<i>індустрія</i>	40	8	20,0
<i>ідеологія</i>	27	5	18,5
<i>історичні діячі</i>	67	12	17,9
<i>політичні діячі</i>	66	9	13,6
<i>військові діячі</i>	138	18	13,0
<i>мілітаризм</i>	40	5	12,5
<i>терени України</i>	137	16	11,7
<i>лірика</i>	29	3	10,3
<i>люди мистецтва</i>	157	16	10,2
<i>наукові діячі</i>	162	15	9,3
<i>терени поза Україною</i>	76	7	9,2
<i>соціальні</i>	16	1	6,3
<i>письменництво</i>	219	13	5,9
<i>місцевості</i>	387	13	3,4
<i>професія</i>	76	2	2,6
<i>інше</i>	1 118	26	2,3

Таблиця 3

